

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

TÜRK AVRASYACILIĞINDA KADININ YERİ

THE PLACE OF WOMEN IN TURKISH EURASIANISM

Veli DERE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Şirin DİLLİ

GİRESUN-2021

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

TÜRK AVRASYACILIĞINDA KADININ YERİ
THE PLACE OF WOMEN IN TURKISH EURASIANISM

Veli DERE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şirin DİLLİ

GİRESUN-2021

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 21.01.2021 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Veli DERE'nin Türk Avrasyacılığında Kadının Yeri başlıklı tezini incelemiş olup aday 05.02.2021 tarihinde, saat 15.00'te jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Nihat YILMAZ	
Üye	Prof. Dr. Şirin DİLLİ (Danışman)	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hilal ŞAHİN	

ONAY

...../...../2021

Prof. Dr. Enver SARI

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türk Avrasyacılığında Kadının Yeri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../...

Veli DERE

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında; Türk Avrasyacılığının oluşmasında etkili olan ‘kimlik politikaları’ üzerinde durularak, Avrasyacılığın tarihsel oluşumu belirtilirken, Türk Avrasyacılığının ortaya çıkışı ve gelişimi değerlendirilmiş, ardından Türkiye’nin bölgeye yönelik siyasaları üzerinde durularak, Türk tarihinde önemli bir yeri olan kadın-erkek eşitliği konusundan bahsedilmiştir. Bu bağlamda Türk Avrasyacılığı ve feminizm birlikte değerlendirilerek, iki çalışma alanının (Avrasya Çalışmaları ve Kadın Çalışmaları) ve iki disiplinin (Uluslararası İlişkiler ve Sosyoloji) kesişiminde bir konu olan *Türk Avrasyacılığında Kadının Yeri* üzerine bir tez geliştirilmeye çalışılmıştır.

Hazırlanan tez çokça okuma, tekrara düşmeme kaygısı ve çalışmanın Türk Avrasyacılığına fayda sağlayabilmesi fikriyle yazılmaya başlanmış, pek çok kez üzeri karalanıp yeniden yazılmış, yürütülen tartışmalar, takip edilen gündem neticesinde son halini almıştır. Neticede okumakta olduğunuz bu nihai metin, kütüphanede geçirilen saatler, işten artırılan zamanlarda az uykuyla geçen iki yıllık bir geceli gündüzlü okuma ve yazma sürecinin ürünüdür.

Ülkeme ve milletime katkı sunabilmek, Türk Avrasyacılığı düşüncesinin kitlesellik kazanması noktasında giriştiğim bu tez çalışmasının hazırlanmasında elinden gelen her türlü desteği göstererek değerli bilgi ve birikimlerini sunan, aktardığı engin bilgi ve tecrübeler sayesinde yoluma ışık tutan saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Şirin DİLLİ’ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam boyunca maddi, manevi desteklerini bir an olsun esirgemeyen ve bugünlere gelmemde büyük emekleri olan aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmayı ülkemizin gayretli aydınlanma yolunda geleceğe bir ışık tutması adına tüm Türk ulusuna ithaf ederim.

ÖZET

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte uluslararası alanda daha fazla yer almaya başlayan Avrasyacılık, yeni bir alternatif politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin de Avrasya'ya yönelik olan genellikle diğer Türk devletleri ile yapılan siyasi, kültürel, ekonomik işbirliklerini Türk Avrasyacılığı adı altında değerlendirmek mümkündür. Bu akademik çalışma yoluyla Türk Avrasyacılığının gelişimi değerlendirilip, kimlik politikaları doğrultusunda Türk Avrasyacılığının bölgeye yönelişi ve bu bağlamda Türk kültüründe önemli bir yeri olan kadının konumundan bahsedilmiştir. Ayrıca Türk Avrasyacılığının feminizm ile diyalog halinde olması durumunda bu akıma sunabileceği katkılara dair bilgiler verilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türk Avrasyacılığı düşüncesinin zamana yenik düşmeden, zaman içerisinde kaybolup giden bir düşünceye dönüşmeden, ortaya çıktığı dönemden başlayarak kavramın içinin devamlı kısırlaştırıldığı ve sürekli çarpıtıldığı bir deneyim yaşamasının önüne geçmektir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde kimlik politikaları üzerinden şekillenen Avrasya politikaları belirtilirken, ikinci bölümde Türk Avrasyacılığının aktörlerinden ve Türk kadınından bahsedilmiştir. Son bölümde ise feminist teori üzerinden Türk Avrasyacılığı değerlendirilmiştir.

Çalışma yöntemi olarak tarama modeli kullanılmıştır. Bu kapsamda veriler, literatür taraması ile alanda yapılan akademik çalışmalardan elde edilmiştir. Yapılan okumalar sonucunda Türk Avrasyacılığının günümüzde kendi içini coğrafi olarak da, politik olarak da, beklenti olarak da gün geçtikçe daralttığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda hazırlanan bu tez çalışması, önceleri cılız bir düşünce akımı olan ancak sonrasında evrensellik ve kitlesellik kazanan feminizmin deneyimiyle Türk Avrasyacılığının gelişmesine olanak verebilecek bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Türk Avrasyacılığının kitleselliğine kadınların da dertlerini ve hak arayışlarını dahil edebildiği oranda bölgede daha da güçlü olarak var olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Avrasyacılığı, Avrasya, Feminizm, Türk Kadını

ABSTRACT

Through this academic study, the orientation and development of Turkish Eurasianism to this region is explored in line with identity politics and the position of women which used to play a significant role in Turkish culture. In addition to that, Turkish Eurasianism and its dialogue with feminism is discussed: The potential contribution of feminism to Turkish Eurasianism is debated. Trully, with the end of the Cold War, Eurasianism has started to come into prominence in international arena and became a new alternative policy. Turkey wasn't apart from the context: Political, cultural and economic cooperations with other Turkish states in Eurasia was evaluated under the name of "Turkish Eurasianism".

The aim of this study is to discuss this "Turkish Eurasianism" policy and its notion. This is not without a reason: As an alternative to "Russian Eurasianism", "Turkish Eurasianism" should not fall into distortions through time and therefore, disappear. Therefore, the notion of Turkish Eurasianism is considered from various aspects.

In terms of methodology, I used scanning model as a working method. Data was obtained from academic studies and reports in different languages –Turkish and English. Based on literature review, it has been observed that Turkish Eurasianism was narrowing day by day its definition geographically, politically and last but not least, as expectation. However, the continuity of any ideology can not be provided if its own deficiencies are not recognized and its scope is not expanded. Therefore, this thesis analysis the opportunity for elaborating Turkish Eurasianism as an idea thanks to the experience of feminism, stayed long time in the margins of a hegemonic patriarchal world. Feminism was a weak stream of thought before... But later, it gained universalism and massive support.

I believe that Turkish Eurasianism can gain a stronger place in society by extending as far as possible its own scope, starting by including women's problems and their search for rights to itself.

Keywords: Turkish Eurasianism, Eurasia, Feminism, Turkish Woman

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK AVRASYACILIĞININ UNSURLARI	4
1.1. Etnisite Teorileri ve Güç İlişkileri Çerçevesinde Avrasya.....	4
1.1.1. Batı Dünyasının Avrasya’ya Bakışı.....	7
1.2. Rus Avrasyacılığının Yükselişi.....	8
1.2.1. Klasik Avrasyacılık ve Yeni Avrasyacılık.....	11
1.3. Türk Avrasyacılığının Referans Aldığı Kuramlar	14
1.4. Avrasya’nın Tanımında Kimliğin Etkisi.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

KİMLİĞİN BİR MÜCADELE ALANI OLARAK AVRASYA BÖLGESİ.....	25
2.1. Türk Avrasyacılığının Aktörleri ve Bakış Açıları	25
2.1.1. Turancı/Türkçü Görüş.....	28
2.1.2. Yeni Dünya Düzeni Çevresinde Toplananlar	29
2.1.3. Yeni Dünya Düzeni’ne Karşı Olanlar.....	30
2.2. Avrasya Bölgesinde Etkin Olabilmek İçin Türkiye’nin Girişimleri.....	31
2.3. Avrasya Bölgesinde Etkin Olabilmek İçin Kadını Bertaraf Etmemek	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEMİNİST TEORİYLE TÜRK AVRASYACILIĞINI DEĞERLENDİRMEK	42
3.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Feminizm ve Türk Avrasyacılığı	43
3.2. Feminizmde Etkili Olan Üç Ana Teori ve Türk Avrasyacılığı	45
3.2.1. Liberal Feminizm ve Türk Avrasyacılığı	46
3.2.2. Marksist Feminizm ve Türk Avrasyacılığı	50
3.2.3. İslami Feminizm ve Türk Avrasyacılığı	53
SONUÇ	58
KAYNAKÇA	61
ÖZ GEÇMİŞ	66

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASAM	: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
Dr.	: Doktor
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
M.Ö.	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa

GİRİŞ

Türk Avrasyacılığı ve Feminizm... Düşün dünyası içerisinde iki ayrı akıma, iki ayrı ideolojiye karşılık gelen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa her ideoloji, kendi içerisinde yol katedip gelişirken, toplumların önceden düşünmediği bir kesimi de dahil ederek evrilip gelişimine devam ederek çağlar içerisinde yayılmaktadır.

Örneğin Demokrasi, Antik çağda, Atina'da ortaya çıktığında ilk zamanlarında yalnızca orduda görev yapmış zengin erkekleri kapsayan bir sistemdir. Zamanla bu sistemin savunduğu ideal ile pratikteki toplumsal temsil noktasında çeliştiği fark edilerek, 20 yaşını geçen tüm erkeklere oy hakkı verilmiş, sistemin kapsadığı kişi sayısı genişletilmiştir. Daha sonraki çağlarda, 17. yüzyıla gelindiğinde, demokrasinin köle ve siyahi erkekleri dahil etmeyen bir 'ideal' sistem olduğu fark edilerek, köleliğin kaldırılması gündeme gelmiştir. Zaman içinde bir yönetim biçimi olarak demokratik düzenin, kadınlara kamusal alanda hak tanıma bağlamında yer verilmediği tespit edilmiş, bir 'ideal' yönetim biçimi olarak kadınların hakları konusu gündeme gelmiş ve bu tartışmalar içerisinde feminizm doğmuştur (Dilli, 2018, s. 318).

Türk Avrasyacılığı konusu özelinde bakıldığında ise, feminizm konusundan yola çıkarak, elinizdeki çalışmada şu sorgulama yapılmıştır: Türk Avrasyacılığının feminizmi, feminizmin de Türk Avrasyacılığını besleyebileceği alanlar hangileridir? Türk Avrasyacılığının fikri bir hareket olarak tarihi gelişimine bakıldığında, feminizmin kitlesellik kazanmasına giden süreçte hangi tarihsel deneyimleri Türk Avrasyacılığına faydalı olacaktır?

Kitleselliği olan ve çağlar içerisinde süzülerek evrensellik kazanan ideolojiler açısından genel bir değerlendirme yapıldığında, düşünce tarihinde, ideolojilerin farklı akımlardan da beslenerek, farklı ideolojilerle diyalog halinde kendini geliştirdiği ve kitlesellik kazandığı görülmektedir. Demokrasinin bir düşünce, bir ideal olarak ortaya çıkması örneğinde görüldüğü gibi, önemli ve büyük ideolojiler eksikliklerini hep içinde yer aldıkları çağda var olan ve kitleselliği olan

düşünceleri fark edip, onlarla giriştikleri diyaloglar sayesinde kendilerini yenilemiş ve günümüze kadar yok olmadan gelebilmiştir.

Elinizdeki bu tez çalışması da konuyla ilgili olarak Türkçe ve İngilizce ansiklopedi, kitap, dergi, makale, rapor, elektronik kaynak ve tezlerden yararlanılarak geliştirilmiştir. Kaynakların güvenilirliği, temel veya ikincil okuma teşkil edip etmemesi gibi hususlar, haftalık uzmanlık alan derslerinde değerlendirildikten sonra, tez içerisinde alıntılmalarda olabildiğince az kullanılmış, daha çok tezin şekillenmesi, geliştirilmesi, bazen bir sonraki okuma çerçevesinde yeniden değerlendirilerek konuyla ilgili bir altyapı geliştirmek, sosyal bilimlerde bilim becerisi kazanabilmek, özgün bir konu çerçevesinde *düşünümsellik* kazanmak üzere okunmuştur.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın '*Türk Avrasyacılığının Unsurları*' başlıklı birinci bölümünde, Avrasya coğrafyasının tanımlanmasında, bölgeye yönelik politikaların oluşumunda geçmişten günümüze hala etkisini koruyan kimlik politikaları ve etnisite teorileri üzerinde durularak bu kavramların, Avrasya ve Avrasyacılık fikirlerinin oluşumundaki rolünün anlaşılması hedeflenmiştir. Ardından Türk Avrasyacılığının etnisite teorileri üzerinden değerlendirmesi yapılarak, Avrasya coğrafyasının belirlenmesinde kimlik politikalarında etnisite faktörünün etkisinden ve bu etkinin içinde olduğumuz 21. yüzyılda da hala geçerliliğinin olduğundan bahsedilerek bölüm tamamlanmıştır.

'*Kimliğin Bir Mücadele Alanı Olarak Avrasya Bölgesi*' başlıklı ikinci bölüm kapsamında, kimlik politikaları üzerinden bölgede şekillenen hakimiyet yarışından başlayarak, Türkiye'nin bölgeye yönelik girişimleri ve Türk Avrasyacıların bakış açılarından söz edilerek, Türk Avrasyacılığının eksiklikleri gözlemlenmeye çalışılmıştır. Türk Avrasyacılığının dünya siyasetinde etkin bir rol oynaması yolunda kadınların da bu düşüncede yer edinmesi gerektiğinin önemi anlatılırken, tarihten örnekler verilerek Türk toplumlarında kadının öneminin pekiştirilmesi hedeflenmiştir.

Son olarak '*Feminist Teoriyle Türk Avrasyacılığını Değerlendirmek*' başlıklı üçüncü bölümde feminizm gibi ataerkil bir sistemde marjda kalmış bir düşünce

akımının kitlesellik kazanma sürecinden yola çıkarak, benzer şekilde Rus Avrasyacılığı karşısında daha marjlarda kalan Türk Avrasyacılığına geliştirilecek taktik ve stratejiler bağlamında bu akımın esin kaynağı olabileceği düşünülmüştür.

Ataerkil sistemin içerisinde gelişen ve 1970'lere kadar marjlarda kalan bir düşünce akımının evrensellik ve kitlesellik kazanması devamında, feminizmin süreçleri değerlendirilerek, I., II. ve III. dalga feminizmler içerisinde, Türk Avrasyacılığı benimseyenlerin farklı çizgideki Türk Avrasyacılığı yorumlamalarına esin kaynağı olması ve hareketin içerisindeki kadınların hak talebini de, dikkate alarak Avrasya coğrafyasındaki kapsayıcılığı daha da derinleştirmesi düşünülmüştür.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Türk Avrasyacılığı düşüncesinin zaman içerisinde kaybolup giden bir düşünceye dönüşmeden, stratejik anlamda da Rus Avrasyacılığına yenik düşmeden, ortaya çıktığı dönemden başlayarak içinin kısırlaştırıldığı ve çarpıtıldığı bir deneyim yaşamasının önüne geçmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK AVRASYACILIĞININ UNSURLARI

Bir ideolojinin ya da kavramın yerleşebilmesi için çağının gerekliliklerini kapsayan veya çağının politik gelişmelerini de gözleyen, başka bir deyişle alıcısı olan kavramlarla da temas etmesi beklenmektedir. Oysa Türk Avrasyacılığı için en önemli unsurlardan biri olan Türklük kavramına bile bakıldığında, bu kavramın da içinin boşaltıldığı ve etnik aidiyetin önemli bir unsuru olan kültürel boyutun neredeyse bir kafatasçılıkla sınırlandırıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Hal böyle olunca Türk Avrasyacılığı fikri Türkiye içinde bile daha az ‘alıcı’ bulur olmuştur.

1.1. Etnisite Teorileri ve Güç İlişkileri Çerçevesinde Avrasya¹

Türk Avrasyacılığı gibi bir tez çalışması yazılacak olduğunda, öncelikle Türk Avrasyacılığının ‘Türklüğü’ üzerinde bir değerlendirmede bulunmak anlamlı olacaktır. Bu bağlamda ilk aşamada özellikle etnisiteye dair yürütülmüş sosyal bilimler alanındaki belli başlı çalışmaları değerlendirmek önem arz etmektedir.

Frederik Barthes'ın derleme çalışmasında (1969), etnisite üzerine yapılmış çalışmaların 19. yüzyıldan itibaren başladığı ifade edilmektedir. Bu çalışmaların özellikle 19. yüzyıldan itibaren başlaması nedensiz değildir. 19. yüzyıl, ulus-devlet inşasının tüm hızıyla imparatorlukların yerine yükseldiği dönemdir.

Ulus-devlet inşasına paralel olarak o dönemde, sosyal bilimlerin fen bilimleri kadar meşruiyet kazandığı görülmektedir. Bu durum sebepsiz değildir. Ulus-devlet inşasında sosyal bilimler eliyle Batı dünyasında etnisite teorileri geliştirilmiş, sömürgeci devletler sosyal bilimleri kullanarak bir üst kimlik oluşturma yoluna gitmişlerdir. Devletler, aidiyet duygusu yaratmaya yönelik çalışmalarla, sömürgecilik politikalarını meşrulaştırmış ve hegemonik güç ilişkilerini de şekillendirmişlerdir.

¹ Çalışmanın bu kısmı, 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Yarıyılı Uzmanlık Alan Dersi kapsamında oluşturulan ders notlarından derlenmiştir.

Sömürgeci devletler, emperyal güç olmayı matematik işler gibi sosyal bilimlerin eliyle güçlü bir biçimde etki altına almak istedikleri coğrafyaya yerleşebilmek için kullanmış, sömürgeleştirecekleri bölgede kalıcı varlık göstermek için bilimsel yöntemde en ufak bir hataya yer vermeden sosyal bilimleri ve etnisite teorilerini kullanmışlardır. Dolayısıyla sosyal bilimcilere sömürgeci devletler eliyle bu dönemde bir takım çalışmalar yaptırılmış, özellikle 19. yüzyılda antropolog ve sosyologlar yıllarca çalışarak sömürgeci ülkelere hizmet vermişlerdir (Barth, 1969).

Bu bağlamda sömürgeci devletler, etki altına almaya çalıştıkları topraklarda 'üstün ırk' oldukları düşüncesini yerleştirerek sömürgelerine bir meşruiyet kazandırmak istemişlerdir. Sömürgeleştirilen topraklarda yerli halk, 'üstün' ırkın 'üstün' dilini konuştuğu ölçüde kaynaklara erişebilmiştir.

Bu durum beraberinde rekabeti de getirmiştir. Sömürgeci ülkeler, sömürge yarışına girişmiş, sömürgeleştirilen topraklarda 'üstün' ırkı pekiştirmek ve kabul ettirmek adına sosyal bilimler çalışmalarına daha fazla önem verilmiştir.

Sömürgeci devletler denildiği zaman akla ilk gelen ülkeler genellikle İngiltere ve Fransa'dır. İngiltere'nin Hindistan üzerinde, Fransa'nın ise Afrika ülkeleri üzerindeki etkileri herkes tarafından bilinmektedir. Bugün bile o ülkelerdeki İngiliz ve Fransız etkisi hala kendisini göstermektedir. Tarih boyunca sömürülmüş olan bu ülkelerde kişilerin seçkin sınıfında ya da kamu idaresinde yer alabilmeleri için sömüren ülkenin dilini etkin bir biçimde kullanabilmeleri gerekmektedir.

Keza aynı şekilde Güney Amerika kıtasına bakıldığında o coğrafyaya da İspanya ve Portekiz'in önemli ölçüde etki ettiği görülecektir. Sömürgeci devletlerin kendi dillerini sömürülen ülkelerde etkin bir şekilde kullanması ve bölge halkına bunu empoze etmesi, üstün ırk yaratma konusunda oldukça büyük önem taşımıştır. Dikkat edilirse bahsedilen ülkeler genel olarak coğrafi keşifleri başlatan ülkelerdir. Coğrafi keşiflerle birlikte yeni yerler keşfeden bu ülkeler, yeni kaynaklar üzerinde tahakküm kurmak için, üstün ırk kavramına daha fazla önem verir hale gelmişlerdir.

Avrasya coğrafyasına bakıldığında ise günümüzde Orta Asya'da var olan halkların ana dillerinden daha iyi bir şekilde Rusça konuşuyor olması ve tercihen de

hala Rusçadan vazgeçmemiş oluşları bu konuya güzel bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü milliyet ruhunun oluşmasındaki en önemli faktör dildir. Özellikle Orta Asya’da var olan Türklük kavramının, Sovyetler Birliği döneminde Rusya tarafından nasıl pasifize edildiği bu örnekte açıkça görülmektedir. Sadece Orta Asya değil, aynı zamanda Doğu Avrupa’ya baktığımızda da birçok ülkede Rus dilinin hala etkin olduğunu görmek mümkündür. Rusya’nın bu bölgelerde uygulamış olduğu politikalar ideolojik sömürgeciliğe örnektir.

Ancak Avrasya bölgesi söz konusu olduğunda, bu bölgeye ilişkin mücadele yalnızca Türkiye ve Rusya ile sınırlı değildir. Bölge üzerinde tahakküm kurmaya gayret eden bir güç olarak ‘Batı Dünyası’ da karşımıza çıkmaktadır.

Sömürgecilik faaliyetleri ile birlikte 19. yüzyılın sonlarında tüm dünyayı himayesi altına alan Avrupa, bu gücünü devam ettirebilmek adına bir güç politikası izlemek durumunda kalmıştır. İngiliz jeolog Halford Mackinder bu güç politikasının, dünyanın eski toprakları üzerinden sürdürülebileceğini savunmuş, dünyayı bir savaş alanı olarak görüp, önemli bölgelerin kontrolü sağlanabilirse küresel üstünlüğün elde edilebileceğini söylemiştir (Karabulut, 2013, s. 53-55). Halford Mackinder’in bu bağlamda geliştirmiş olduğu ‘Kalpgah Kuramı’ ile birlikte Avrasya, uluslararası ilişkiler disiplininde ki yerini almıştır.

Sanayi Devrimi sonrası 19. yüzyılda gelişen ulus-devlet inşası ve sömürge ülkeleri üzerinde tahakküm kurma savaşları, 21. yüzyılda yerini uluslararası işbirliklerine bırakarak, yeni coğrafyalarda mücadele alanlarına genişlemiştir. Mücadeleye girilen bu coğrafyalardan biri de şüphesiz Avrasya coğrafyası olmuştur.

Batı dünyası için Avrasya, Dünya hakimiyeti için kontrol edilip, ele geçirilmesi gereken bir coğrafyadır. Coğrafi keşiflerden sonra iyice önem kazanan deniz gücü, Batı dünyasının gelişiminde çok büyük öneme sahip olmuştur. Deniz gücünü artırarak sularda hakimiyet kazanan Batı dünyası, coğrafi keşiflerle birlikte sömürgecilik faaliyetlerini çoğaltarak zenginleşmiş ve gelişmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda 19. yüzyılın dünya görüşü, denizlere hakim olanın, dünyaya hakim

olacağı görüşüdür² (Karabulut, 2013). Ancak 20. yüzyıl ile birlikte gelişen demiryolları, kara yolu ulaşımını daha avantajlı kılmaya başlamıştır. Kara yolu ulaşımında doğrudan, dolaşmadan yol izlenebilmektedir. Bu dönemle birlikte kara gücü, deniz gücüne oranla daha önemli hale gelmiştir.

Dünya hakimiyeti üzerine kurulan jeopolitik teorilere dikkat edildiğinde merkezi bölge Avrasya coğrafyasıdır ve tarihin her safhasında küresel güç olma yolunda ilerleyen tüm devletler; Avrasya'nın stratejik öneminin farkında olmuşlardır. Bu jeopolitik teoriler genel anlamda Batı'nın ve ABD'nin küresel güç olması adına yapılan çalışmalardır. Özellikle belirtmek gerekir ki Avrasya içinde yer almasa da Avrasya'yı kapsayan çoğu teorinin ABD merkezli çıkması, ABD için Avrasya'nın önemini gözler önüne sermektedir. Ancak 2000'li yılların başında yaşanan terör olayları ile ABD'nin Orta Doğu'da ki devletlere müdahalesinin ardından Avrasyacılık, Rusya için resmi bir ideoloji haline gelmiştir.³

1.1.1. Batı Dünyasının Avrasya'ya Bakışı

Batı dünyasının başını çeken ABD'nin Avrasya tanımı, o bölgede bulunan doğal kaynaklarla sınırlıdır. ABD'nin Avrasya ülkelerine, demokrasi, kalkınma adı altında yaptığı müdahale ve yardımların ana hedefini, bölgede bulunan enerji rezervlerinden faydalanmak oluşturmaktadır.

Avrasya'nın ABD için önem arz etmesinin bir diğer sebebi ise Amerika Kıtası ve Avrupa Kıtası'nda kazanmış olduğu üstünlüğü, Avrasya coğrafyasında da sağlayarak tek süper güç olma statüsünü devam ettirmek istemesidir (Çeçen, 2015).

Avrasya kıtası, yerkürenin en büyük kıtasını oluşturmakta ve bu açıdan jeopolitik olarak önemli bir yer tutmaktadır. Avrasya bölgesine egemen olan bir güç,

² Bu görüş Deniz Hakimiyet Teorisinin mimarı olan Alfred T. Mahan'a aittir. Deniz Hakimiyet Teorisi üzerine daha fazla bilgi edinmek için bakınız: Bilal Karabulut, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: I- Strateji- Jeostrateji- Jeopolitik, Barış Kitabevi, Ankara, 2013.

³ Avrasya'nın içinde yer almayan ülkelerin Avrasya stratejileri bu bölgenin kontrolünü sağlayarak egemen güç olma eğilimindeyken, Avrasya'da yer alan ülkelerin Avrasya stratejileri, egemen olmanın dışında kültürel ve manevi duygular da taşımaktadır. Bu sebeple Avrasya içinde yer almayan ülkelerin Avrasya politikaları bir strateji iken, Avrasya içinde yer alan ülkelerin Avrasya politikaları Avrasyacılık ideolojisi olarak adlandırılmaktadır.

dünyanın en verimli arazilerinin, üçte ikisine de egemen olacak demektir (Brzezinski, 2005, s. 8). ABD'den sonra gelen en büyük altı ekonomiye sahip olan ülkeler Avrasya'da bulunmaktadır. Avrasya aynı zamanda, nükleer güç anlamında içinde en çok ülke barındıran kıta özelliği taşımaktadır. Brzezinski'ye göre son beş yüz yıldır Avrasya dünyanın merkezi olmuştur.

Kıtasal olarak Dünyanın en büyük kıtası olan Avrasya, dünya nüfusunun %75'ini içinde barındırmaktadır. Dünyadaki milli gelirin %60'ını Avrasya'daki ülkeler oluştururken, aynı zamanda dünya enerji rezervlerinin dörtte üçü bu kıtada yer almaktadır (Brzezinski, 2005, s. 61). Bu gerçeklikler, Batı'nın iştahını kabartan ve Batı dünyasını bölgede hakimiyet yarışına sokan nedenleri anlamak için önemlidir.

Günümüzde Avrasya'yı ele geçirmek ve bu bölgede tahakküm kurma yarışı, ağırlıklı olarak yine emperyalist ülkelerin bir yarışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi sınırlarını korumak için, kimi daha fazla enerji kaynağına sahip olabilmek için, kimi uluslararası alanda daha fazla söz sahibi olabilmek için, kimi de o toprakları kendine miras gördüğü için Avrasya coğrafyasına hükmederek ulusal çıkarlarını koruma gayesi içinde bölgede stratejiler geliştirmektedir. Bölgeye hükmedebilen gücün kendini üstün ırk olarak tanımlayarak, yüzyıllardır orada bulunan bölge halkının sömürülmesi ve ikinci sınıf konumuna düşürülmesi ise görmezden gelinmektedir.

1.2. Rus Avrasyacılığının Yükselişi

Geçmişte Avrasya coğrafyasında bu mücadele, 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başında dağılan büyük iki emperyal gücün -Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğu- arasında gelişmiştir. Çünkü bu iki imparatorluğun izleri, tarihsel ve kültürel olarak bu coğrafyadadır. Avrasya coğrafyasındaki hegemonik ilişkiler ya da Rus Avrasyacıların bu coğrafyada etkin olması ise, özellikle Bolşevik Devrimi sonrasında başlamıştır.

Aslında temel olarak geçmişe gidildiğinde Avrasya'nın hakimi olan Roma İmparatorluğu'ndan sonra bu imparatorluğun hamiliğini iki farklı imparatorluk

üstlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Roma'nın siyasi hamiliğini üstlenirken, Rus İmparatorluğu da Ortodoksluk ile dini hamiliğini üstlenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde ise Osmanlı İmparatorluğu genişlemesini Avrupa'ya, batıya doğru yaparken, Rus İmparatorluğu da genişlemesini bozkıra, doğuya doğru yapmıştır. Bu sebeptendir ki Avrasya'nın coğrafi tanımı yapılırken, Doğu Avrupa'dan başlayarak Çin Seddi'ne kadar olan bölge Avrasya olarak tanımlanmıştır (Çeçen, 2015). Tanımlanan bu coğrafya, Osmanlı ve Rus İmparatorluklarının uzun süre hakim oldukları, ortak kültürel, politik ve manevi değerler oluşturdukları bir bölgedir. Tabii bu dönemlerde jeopolitik, uluslararası ilişkiler ve enerji kaynaklarının önemi pek fazla bilinmediğinden Avrasyacılık bir düşünsel alt yapı olarak gelişmemiştir.

Bolşevik Devrimi sonrasında Rusya'dan kaçarak göç eden bilim insanları Rusya'nın gelişmesi için Avrupa ve Asya'ya eşit ölçüde önem verilmesi gerektiğini savunarak Bulgaristan'ın başkenti olan Sofya'da Avrasyacılık fikrini ortaya çıkarmışlardır. Rusya'dan göç etmek zorunda kalan bilim insanları 1921 yılında 'Doğuya Doğru Çıkış – Önceden Hissedilenler ve Hadiseler: Avrasyacılığın Bir Tasdiki' isimli eseri yayınlayarak Avrasyacılığın temelini oluşturmuşlardır (İşyar, 2013, s. 13).

'Doğuya Doğru Çıkış' adlı eserin yayınlamasından sonra Avrasyacı düşünürler, Paris ve Prag gibi şehirlerde örgütlenmeye başlamışlardır. Daha sonraki yıllarda Bulgaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya gibi ülkelerde de taraftar bulan Avrasyacılık fikri teşkilatlanma sürecine girmiştir (Korkmaz, 2005, s. 110-111). Fakat 1930'lu yıllarda teşkilatlanma sürecine giren Avrasyacılar arasında bir takım fikir ayrılıkları oluşmuştur. Bu fikir ayrılıklarının sebebi, bazı düşünürlerin Sovyetler Birliği'nin 'Avrasya Devleti'ni temsil ettiğine inanmaları, bazı düşünürlerin ise bu görüşe karşı olmasından kaynaklanmıştır.

Yaşanan fikir ayrılıkları neticesinde bazı düşünürler Sovyetler Birliği'ne dönmüş, bazıları da bu fikre karşı oldukları için Avrasyacılık hareketinden ayrılmışlardır. Bu gelişimlerden sonra 1930'lu yıllarda Avrasyacılık Sovyetler Birliği rejiminin propaganda ve siyaset aracı olarak kullanmaya başladığı bir kavram halini almıştır (Korkmaz, 2005).

Avrasyacılığın temeli ilk olarak Rusya'nın ne Batılı ne de Doğulu bir toplum olup, özünde kendisine has bir yapısı olduğu düşüncesi ile ortaya çıkmış ve siyaseten cazip bir hal almıştır. Avrasyacı düşünürler çalışmalarını dil, kültür, coğrafya, tarih, ekonomi gibi alanlarla da destekleyerek, Avrasyacılığı akademik alanda kabul edilebilir kılmaya çalışmışlardır.⁴

19. ve 20. yüzyıllarda Rusya'nın kimlik arayışlarının yoğunlaştığı dönemde Rusların Batı'ya mı yoksa Doğu'ya mı ait olduğu soruları Slav milliyetçileri ve Batıcılar arasında önemli tartışma konusu olmuştur (Dugin, 2017, s. 19). Bu tartışmaların sonucu olarak Avrasyacılık düşüncesi filizlenmeye başlamıştır.

Avrasyacılık fikrinin oluşmasında ve gelişmesinde Rusya'nın tarihsel tekrarlarının önemli bir yeri olduğu gözlemlenmektedir. Rusya tarih boyunca Batı'ya karşı gösterdiği başarısız girişimlerin ardından Asyalı kimliğine ve kültürüne vurgu yapma yolunu seçmek durumunda kalmıştır. Buna örnek olarak; gerek Rus İmparatorluğu'nun yıkılmasından, gerek ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Batı'ya karşı alınan başarısızlıkların Rus kimliği üzerinden politikalar uygulamaya çalışılarak giderilmeye çalışılması gösterilebilir. Öyle ki Rus tarihçi Khazanov, Avrasyacılık düşüncesini kriz ideolojisi olarak adlandırmıştır (İşyar, 2013, s. 17). Stephen K. Carter ise Avrasyacılığı, güçlülük politikasından ziyade zayıflık politikası olarak değerlendirmiştir (İşyar, 2013, s. 17).

1921 yılında ortaya çıkarak, 1930'lu yıllarda taraftar bulmaya başlayan Avrasyacılık fikri Sovyetler Birliği'nin bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Avrasya coğrafyasında etkin bir rol izleyen Sovyetler Birliği dünyanın en güçlü iki devleti arasında yerini almıştır. Daha sonraki dönemlerde Sovyetler Birliği'nin güç kaybetmeye başlamasıyla yavaş yavaş söylemleri kesilen Avrasyacılık, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rusya'da oluşan ideoloji boşluğunu doldurmak için Rusya tarafından tekrardan gündeme getirilmiştir. Bu

⁴ Avrasyacıların ilk önemli eseri olarak kabul edilen 1921 yılında yayınlanan "Doğuya Doğru Çıkış" adlı eser Rus olmayan dört bilim insanı tarafından yazılmıştır. Bu kişiler; N. Trubetskoi, P. Savitskii, P. Suvchinskii ve G. Florovskii'dir. Bu dört bilim insanı Avrasyacılığın kurucuları olarak kabul edilmektedir. Bu akımın oluşmasında en büyük rol sahibinin adı geçen eserde en çok makalesi olan Savitskii'nin olduğu söylenebilir. Savitskii'nin 1920'li yıllarda Sovyetler Birliği'nde Avrasyacılık ideolojisini temel alan bir örgüt kurmaya çalıştığı bilinmektedir.

bağlamda 1920’li yıllarda ortaya çıkan Avrasyacılık ‘Klasik Avrasyacılık’ olarak adlandırılırken, 1980-90’lı yıllarda yeniden şekillenen ve geliştirilen Avrasyacılık ise ‘Yeni Avrasyacılık’ olarak adlandırılmaktadır (Akgül, 2009, s. 21).

1.2.1. Klasik Avrasyacılık ve Yeni Avrasyacılık

Klasik Avrasyacılar, teorilerinde coğrafya üzerinde önemle durmaktadırlar. Avrasyacılar insanların ve toplumların içinde yaşadıkları coğrafyaya bağlı olarak geliştiğini, toplumların dil, din, ahlak ve kültürel değerlerini yaşadıkları coğrafya etkisiyle geliştirdiklerini savunmaktadırlar. Tarihsel anlamda Batı merkezli medeniyeti reddeden Avrasyacılar, Batıdan çıkan ve evrensel sayılan kuralların evrenselliğini kabul etmemişlerdir.

Avrasyacılar, Batıcılar ve Slav milliyetçilerinin görüşlerinin aksine, 13. ve 15. yüzyıllarda Tatar-Moğol egemenliği döneminin Rusya üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu savunmaktadırlar (İşyar, 2013, s. 26).

1927 yılında Trubetskoy Avrasyacılığın tanımını yaparken Akgül’e göre; *“Sovyetler Birliği olarak adlandırılan devletin ulusal öz olarak Rus İmparatorluğu olduğunu, Sovyetler Birliği bünyesinde yaşayan toplumların özel bir multi-etnik ulus ve ulusçuluğa sahip olduğunu, bu ulusa Avrasyalı, yaşadığı ülkeye Avrasya ve bu bağlamda yapılan ulusçuluğa da Avrasyacılık dendiğini söylemiştir”* (Akgül, 2009, s. 18). Bu tanıma göre Avrasyacılık düşüncesinin, Avrasya’da yaşayan toplumların bütününe yöneldiği görülmektedir. Bu durum Avrasyacılığın etnik unsurlara değil, coğrafi unsurlara dayandığını göstermektedir.

Klasik Avrasyacılık, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra iyice gündemden düşmüştür. 1980’li yıllarda Sovyetler Birliği’nin bunalım dönemlerinde aranan çözümlerle ve ardından Sovyetler Birliği’nin dağılma dönemi ile beraber Yeni Avrasyacılık olarak tekrardan önem kazanmaya başlamıştır.

1980’li yılların ortalarına gelindiğinde Sovyetler Birliği bir bunalım içerisine girmiştir. Sovyet toplumu içerisindeki dayanışma ve eşitlik bilinci bu dönemde kaybolmaya başlamıştır. Bu olaylar neticesinde liberal demokratlar reform yanlıları

olarak Sovyetler Birliği sistemi içinde üstünlük elde etmişlerdir. Reform karşıtı olanların, reformlara gerçek anlamda bir çözüm sunamamaları, liberallerin üstünlük elde etmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim yapılan reformlar sonucunda Sovyetler Birliği dağılmış ve Rusya da parçalanmaya başlamıştır (Çomak, 2006).

Reformlar sonucunda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya'nın parçalanmaya başlaması üzerine ulusal-vatansever bir muhalefet oluşmaya başlamıştır. Yapılan reformlar sonucu hayal kırıklığına uğrayanlar, komünist olmayan bir devlet kurmaya çalışan vatansever gruplar olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu hareketlenmeler ideolojik ve siyasi bir hareket olan Yeni Avrasyacılığı doğurmuştur (Dugin, 2017, s. 29).

1990'lı yıllarda oluşan bu muhalefet hareketi içinde yeniden canlanan Avrasyacılık, 'Rusya'nın İmparatorluğu'nu tekrardan oluşturma ideolojisi' olarak boyut kazanmaya başlamıştır (Erol, 2006, s. 129-130).

Bu durumun çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Batı dünyasının Rusya'ya ilgi göstermemesi, Rusya'nın coğrafi olarak Avrupa'dan uzaklaşması, Batı dünyasının Rusya'yı dışlamasının ardından kendilerinin Üçüncü Dünya Ülkesi olarak görülmesi bu sebeplere örnek olarak gösterilebilir. Çin, Japonya ve Hindistan gibi ülkelerin 1990'lı yıllarda kendi geleneksel yapılarını koruyarak Batı ile rekabet edebilir duruma gelmesi, Rusya'da Batı tarzı gelişim modelinin bir takım aşırı cılıklar yaratması, Rusya'nın kendine özgü bir model araması sonucunu doğurmuştur (Erdem, 2016, s. 22-23). Yaşanan bu bunalımlar Rusya'da Avrasyacılığın tekrar önem kazanmasındaki etkenler arasında bulunmaktadır.

Klasik Avrasyacılığın temellerini benimseyen Yeni Avrasyacılık düşüncesinin, Avrasyacılığın felsefi ve kuramsal temellerini günün gerekliliklerine göre değiştirdiği ve geliştirdiği gözlemlenmektedir. Klasik Avrasyacılık'ta eleştiriler Roma-Germen kültürüne yöneltilmişken, Yeni Avrasyacılık'ta bu eleştirilerin Anglo-Amerikan kültürüne yöneltildiği görülmektedir.

Yeni Avrasyacılık hareketi, Klasik Avrasyacılığa göre çok daha fazla destekçi ve taraftar bulmuştur. Bu durum Yeni Avrasyacılık içinde birçok grubun oluşmasına neden olmuştur. Jeopolitikçiler, Rus Ortodoks Kilisesi, aşırı milliyetçiler, monarşistler oluşan bu gruplara örnek olarak verilebilir (İşyar, 2013, s. 92). Yeni Avrasyacılar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kaybettikleri topraklar üzerinde Rusya'nın tekrardan etkinlik kurmasını ve kendi önceliklerine göre buradaki kontrolü eline almasını savunmaktadırlar. Klasik Avrasyacılığın geliştirilmiş hali olan Yeni Avrasyacılığın en önemli özelliklerinden biri, Klasik Avrasyacılık'tan farklı olarak kendine özgü bir ekonomik boyutunun bulunmasıdır (İşyar, 2013, s. 95).

Avrasyacılık fikri, tüm Slav halklarının birliğinin sağlanmasının yanı sıra aynı zamanda Avrasya'da bulunan Ortodoks ve Müslüman toplumların bir imparatorluk çatısı altında birleştirilmesi tezini savunmaktadır (Dugin, 2017). Yeni Avrasyacılık yaklaşımı Rusya'nın Avrasya'da bulunan komşu ülkelerle ilişkilerinin geliştirilmesini, radikal İslam'ın gelişmesinin önlenmesini, Rusların Avrasya'da bulunan gücünü daha da güçlendirmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Ancak Rusya'nın Avrasyacılığa yönelmesindeki asıl husus Rusların nereye ait olduğundan ziyade Batı dünyasına karşı Rus merkezli bir hegemonya arayışıdır. Rusya, Avrasya'da bulunan ve kendisinden güçsüz olan ülkeleri Sovyetler Birliği adıyla kendine bağlayarak kendi ülkesine kazanç sağlamaya, farklı toplumlara Rus dilini ve kültürünü aşılayarak Rus hegemonyasını kuvvetlendirmeye çalışmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Avrasya coğrafyasında çok geniş sınırlar elde etmesiyle birlikte Avrasya bölgesi büyük ölçüde Rus hegemonyası altına girmiştir. Bu coğrafyayı kontrol altında tutan Sovyetler Birliği, ABD'nin karşısında dünya politikalarına yön veren bir diğer süper güç olarak tarihteki yerini almıştır.

Avrasya coğrafyasının önemi 20. yüzyılda önem kazanmaya başlasa da bölgedeki Rus hegemonyası sebebiyle Batı dünyası bu bölge ile fazla ilgilenememiştir. Ancak Sovyet Birliği'nin dağılmasından sonra değişen dünya haritası ve yeni bir yüzyılın gelişi ile birlikte masada kartlar yeniden dağıtılmaya başlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte tamamen sona eren Soğuk Savaş döneminin ardından Rusya'da oluşan ideoloji boşluğunu dolduran Avrasyacılık, Batı'nın liberalizmine karşı bir alternatif politika olmuştur.

Rusya'nın Avrasya'da etkin bir hegemonik güç olarak yerini sağlamlaştırdığı dönemlerde; Türkiye bölgede fazlasıyla pasif bir durumda kalmıştır. Soğuk Savaşın kendini tüm dünyada hissettirdiği o dönemlerde Türkiye, gerek ekonomik, gerekse yapısal reformlarını henüz tamamlayamadığından, uluslararası zeminde o dönem çok fazla sözü geçebilen bir ülke konumunda değildir.

Osmanlı İmparatorluğu'na nazaran Avrasya'da daha küçük sınırlara sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan Soğuk Savaş dönemiyle birlikte olası bir Sovyet tehdidine karşılık, Batı dünyası tarafında yerini almış ve daha sonrasında NATO'ya katılmasıyla birlikte de bağımsız dış politikadan ziyade, Batı ile ortak merkezli dış politikalar izleme durumunda kalmıştır (Sancak ve Yılmaz, 2018).

1.3. Türk Avrasyacılığının Referans Aldığı Kuramlar⁵

Etnisiteye ilişkin ilk kuramlar, 19. yüzyılda 'doğacı kuramlar' dediğimiz kuramlarla şekillenmiştir. Siyahi Afrika kıtasında yapılan çalışmalarda, kimlik politikalarını ve 'Beyaz Adamın, Siyah Adam' üzerindeki üstünlüğünü meşru kılma adına doğacı kuramlar geliştirilmiştir.

Aslında etnisite kavramı Batı dünyasında gelişen sanayi ve teknolojinin ardından bireysel özgürlüklerin artması sonucunda anlam kazanmaya başlamıştır. Bir topluluk/cemaat yapısı içinde olan insanlar bireysel özgürlüklerine daha önem verir olmuşlar ve bu bağlamda devlet kavramının varlığı için 'kültür' önemli bir olgu haline gelmiştir. Kültür kavramı ise, köklere inerek kimlik arayışına neden olmuştur. Etnisite kavramı bu gelişmelerin sonucunda önem kazanmıştır (Türkdoğan, 1998).

19. yüzyıldaki doğacı kuramlara baktığımızda bir insanın bir ulus ile aidiyet kurabilmesi için mutlaka bahse konu olan ulusun kanına sahip olması gerekmektedir.

⁵ Çalışmanın bu kısmı, 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Yarıyılı Uzmanlık Alan Dersi kapsamında oluşturulan ders notlarından derlenmiştir.

Bu görüşle beraber dünya yeni bir boyut kazanarak, koca koca imparatorluklar yerini daha küçük ancak bir ulusu temsil eden devletlere bırakmaya başlamıştır.

Yerleşik hayata geçişle beraber insanlığın hep bir kamusal düzen içerisinde yaşama ihtiyacı olmuştur. Bu kamusal düzenin devam edebilmesi için toplumun her kesimini içine alması gerekmiştir. Çünkü bir yapının, sistemin ya da devletin devam edebilmesi için toplumsal düzeni sürdürülebilir kılması gerekmektedir. Sistemin parçalanmaması adına yöneticiler, toplumu oluşturan gruplar içerisinde isyan etmeye daha yakın olan grupları fark ederek, bu grupları sistem içerisine dahil edecek şekilde yeniden sistemlerini yapılandırmaktadırlar.

Toplumsal düzenin devamını sağlamadaki bu durum her ne kadar otoriter bir yapı olarak gözüксе de, her zaman en otoriter yapılar bile özünde demokrasi idealinin peşinden gitmektedir. Çünkü sistemin devamı için bu durum gereklidir. Bu sebeple yönetenler toplumun siyasi, coğrafi, kültürel değerlerini dikkate almak durumunda kalmaktadır. Bu değerleri dikkate alarak katılımcılığı artırmak hedeflenmektedir.

Devletin veya bir yapının sürdürülebilir olmasında katılımcı kültür çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü devletsiz bir yapı olabilir ancak toplumsuz bir devlet olamaz. Bu gerçeklik neticesinde sistem tıkandığı noktada devletin, toplumu daha kapsayıcı bir katılımcı kültür oluşturmaya başlaması gerekmektedir.

Örneğin; 19. yüzyıl sonrası iyice yankı bulan ulus-devlet anlayışı ile beraber Osmanlı İmparatorluğu bünyesinden ayrılan milletlerden sonra, İmparatorluk içerisinde Müslümanlık ve Türklük kavramları ön plana çıkmaya başlamıştır. Anadolu ve Trakya topraklarında alıcı bulan Türkçülük fikri, yeni bir devletin kurulması yolunda etkili olmuştur. Türkçülük fikrinin katılımcı bulması bugünkü Türkiye'nin var olmasında önemli bir paya sahiptir. Bunun yanı sıra Türkçülük fikri katılımcı kültürünü devam ettirerek giderek büyümüş ve farklı coğrafyaları da kapsar hale gelmiştir.

Tarih boyunca tüm toplumlar, diğer toplumlara karşı kendilerini daha üstün görme anlayışına sahip olmuşlardır. Bu anlayış beraberinde milliyet kavramının

oluşmasını sağlamıştır. Fakat bu kavramın temellere dayanarak gelişmesi Batı dünyası toplumlarında görülmüştür. 15. yüzyıl ile birlikte gelişen bu düşünceler 19. yüzyıl ortalarında günümüzdeki şeklini almaya başlamıştır (Akçura, 2007, s. 26).

Bu güne geldiğimizde, aradan geçen yüzyıla rağmen, aslında kölelik döneminden itibaren etnisite olarak, üstün ırk olarak ortaya atılan söylemin halen benzer bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Avrasya coğrafyası açısından da böyle bir durum söz konusudur.

Ulus-devlet anlayışının benimsenmesi ile birlikte bu durumundan en çok etkilenen ülke Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. Doğu Avrupa’da etkisini göstermeye başlayan milliyetçilik akımı ile uluslar bağımsızlıklarını ilan etmeye başlamış, Avrasya coğrafyasının haritasında değişimler meydana gelmiştir.

Milliyet kavramının Türkler arasında yayılması, fikrin Avrupa’dan gelmiş olması nedeni ile Avrupa ile en fazla etkileşimde olan Türk toplumlarının, diğer Türk toplumlarından önce bu fikirle tanışmasına olanak sağlamıştır. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Batı Türkleri, Kırım Türkleri, İdil Havzasında yaşayan Türkler ve Kafkasya’da yaşayan Türkler arasında bu fikrin alıcı bulmaya başladığı görülmektedir (Akçura, 2007).

Milliyet fikrinin bir toplumda oluşması bir anda gelişen bir durum değildir. Toplumların kendi milleti ve kültürü hakkında daha fazla merak içinde olmaları milliyet fikrinin kademeli olarak ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamaktadır. Bu sebeple bir toplumda oluşacak olan milliyet kavramının gelişmesinde en önemli etken dil konusudur. Yapılan dil çalışmaları o toplumun kültürünü, ekonomisini, tarihini, politikalarını ve her şeyden öte kimliğini öğrenmesinde en etkili araçtır.

Osmanlı İmparatorluğuna bakıldığı zaman Türkçülük fikrinin, Tanzimat ve Osmanlıcılık düşünceleriyle birlikte gelişim göstermeye başladığı görülmektedir. Bu dönemde Şinasi, Ziya Paşa, Ahmet Vefik Paşa gibi isimlerin özellikle Türkçe üzerine yapmış oldukları çalışmalar milliyet fikrinin oluşmasında önemli etkiye sahiptir (Akçura, 2007, s. 37-41). Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan Türklerin, milliyet kavramı ile beraber Türkçülük faaliyetleri bu sebeple 1865-1870 yılları arasında

kendini göstermeye başlamıştır. Rusya'nın bu tarihlerde Doğu Türkistan'a doğru ilerleyişi neticesinde İngilizlerin de teşvikiyle Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğu Türkleri ile yakınlaşma çabaları oluşmaya başlamıştır.

Peki Doğu Türkleri ile Osmanlı İmparatorluğunun yakınlaşmasını İngilizler neden teşvik etmiştir? Bunun sebebi ise Rusların yayılmasının Hindistan sınırına kadar yaklaşmasıdır. Unutulmamalıdır ki Hindistan, İngilizlerin en önemli sömürgesi durumunda olmuştur. Bu bölge aynı zamanda önemli geçiş yolları üzerinde bulunmaktadır (Şahin, 2017). Bu tehdide karşı İngilizler, bölgede bulunan küçük Türk hanlıklarına elçiler göndermiştir. Ayrıca o dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde olan halifelik makamı sayesinde fetvalarla birlikte Hindistan'daki Müslümanların İngilizlere olan itaatini sağlamaya çalışmışlardır.

1876 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan Hristiyan grupların, Avrupa'nın da teşvik etmesiyle ayaklanma ve gösterileri artış göstermiştir. Bunun yanı sıra 1877 yılında Osmanlı-Rus Savaşı yaşanmıştır. Osmanlı topraklarında yaşanan bu olaylar padişahın ve devlet otoritesinin imajını sarsmış, halkın içinden çıkan hürriyetçi görüşler alıcı bulmaya başlamıştır. 1871 yılından sonra Abdülaziz'in baskıları neticesinde etkisini yitirmeye başlayan Türkçülük düşüncesi bu dönemde tekrardan gelişime açık hale gelmiştir. Ancak 1879 yılına gelindiğinde bu sefer de II. Abdülhamid'in artan baskıları tekrardan Türkçülüğün gelişiminde engel teşkil etmeye başlamıştır (Çalen, 2017).

1897 yılında yaşanan Osmanlı-Yunan Savaşı sonrasında tekrardan yükselişe geçen Türkçülük çalışmaları İkinci Meşrutiyet (1908) ile beraber kamuoyunda da alıcı bulan bir fikir olmuştur. Ancak yaşanan toprak kayıplarından sonra Anadolu coğrafyasıyla sınırlı kalan Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Türkleri ile olan yakınlaşmasını sürdürememiştir. Anadolu'da oluşan milliyetçilik akımı, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni doğurmuş ve Türkiye Cumhuriyeti içinde kendini gösteren milliyetçilik, Anadolu milliyetçiliği ile sınırlı kalmıştır.

Cumhuriyet döneminden sonra özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde, Türkçü söylemler tekrardan ön plana çıkarılmaya çalışılmışsa da gelişen neticeler

sonucunda bu söylemler bir bir kesilmiştir. Bu konu çalışmanın ikinci bölümünde daha detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

Batı dünyasında ortak bilinç olarak oluşturulan milliyetçilik esintileri, Doğu dünyasında daha farklı yansımalar yaratmıştır. Bunun sebepleri arasında Doğu toplumlarında göçebe hayat kültürünün daha yaygın oluşu, dini ve mezhepsel farklılıkların yer alması gösterilebilir. Sonuçta Doğu toplumlarında, Batı toplumlarındaki gibi ortak bir din, ortak gelişmişlik görülmemektedir. Elbette bu konu sosyolojik alanda daha detaylı açıklanacak bir husustur.

Doğulu bir toplum sayılan ve Doğu kimliği taşıyan Türk toplumlarının milliyetçilik bilincinin gelişmesi için daha detaylı incelenmeler yapılması gerekmektedir. Çünkü genel anlamda Türk tarihinden bahsedilirken Türklerin genellikle göçebelikle, avcı-toplayıcı kültürle ve savaşlarla hayatlarını geçirdiğinden bahsedilmektedir. Oysa Türk toplumlarının dünya tarihine miras bıraktığı yazılı kaynakları da mevcuttur. Bu yazılı kaynaklar bir anda ortaya çıkan eserler değildir. Bunlar toplumsal ve tarihsel gelişimin bir ürünüdür.

Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla üzerinde çalışılmaya başlanan Türk Tarih Tezi, 1930'lu yıllarda Türk kimliği üzerine çalışmalarına başlamıştır (Akman, 2011). Bu dönemde çağın önemli bilim insanlarını bünyesine katan Türk tarihi çalışmaları neticesinde Ön Asya (Anadolu) uygarlıklarının da Orta Asya'dan gelen toplumlardan oluştuğu söylenmiştir. Ancak bugün bilinmektedir ki bu görüşler kanıtlanmış gerçekliği temsil etmemektedir. Bu sebeple, yapılan kimlik çalışmalarında belirli sınırlar çizmek doğru bilgilere ulaşmak açısından çok önemlidir.

Tarihte hiçbir uygarlık saf-ırk ve tek bir kültüre ait olarak şekillenemez. Çünkü uygarlıklar kültürel aktarımların birer ürünüdürler. Fakat güçlü olan kültür, diğer kültürler üzerinde büyük bir tahakküm kurar ve böylece üst kültür rolünü üstlenir. Bugün Batı kültürünün tüm dünya kültürleri üzerindeki etkisi bu duruma örnek olarak verilebilir (Türkdoğan, 1998).

Günümüzde Türkiye özelinde bakıldığında da ‘kültür’ kavramı öne çıktığında, Türk bilim insanlarının kimlik arayışının bir uzantısı olarak etnik kültürü, mikro-milliyetçi bir düzlemde değerlendikleri gözlemlenmektedir. Elbette Türk kimliği üzerine yapılan çalışmalar Türk uygarlığının yükselmesinde önemlidir. Ancak milli kimlik oluşturmada etnik kimliğe yönelmek beraberinde bir takım ayrılıkçı söylemlerin oluşmasına da neden olabilir. Bu sebeple yapılacak olan kimlik çalışmalarında öncelikle Türk milli kültür politikasının ilerletilmesinde fayda olacaktır.

Bu bağlamda Türkiye’nin sosyo-kültürel incelemeleri yapılmalı, devlet anlayışı, adalet anlayışı, aile yapısı detaylı bir şekilde ortaya koyulmalı ve Türk kültürün diğer Türk devletleriyle olan ilişkileri Anadolu kültürüyle bütünleştirilmelidir.

Rusya ve Batı dünyasından farklı olarak Türkiye; Avrasya’da etnisite üzerinden bir kimlik politikası üretebilme imkanına sahiptir. Avrasya olarak tanımlanan coğrafyanın merkezinde bağımsız Türk devletlerinin oluşu, etnik ve kültürel bir beraberliğin varlığından söz edebilmemizi sağlamaktadır.

Türkiye’nin Avrasya’ya bakışı ağırlıklı olarak Türk Dünyası’nı kapsamaktadır. Türk Avrasyacılığı’nda, Türk Dünyası’nın coğrafi tanımı; ‘‘Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar Türk Dünyası’’ olarak yapılırken, bazen de ‘‘Orta Asya, Çin ve İran’ı kapsayan bölge’’ olarak yapılmaktadır (Akgül, 2009, s. 163). Ancak genel anlamda bakıldığında, Türkiye’de Avrasyacılık; ‘‘Avrasya’da bulunan devletlerin gelenek, kültür ve bağımsızlıklarını devam ettirebilmeleri, ortak çıkarlar altında gelişebilmeleri için bir beraberlik oluşturma fikri’’ şeklinde yapılabilir. Rusya ve Batı dünyasının aksine Türkiye’nin Avrasya’ya yaklaşımı daha çok ırk, kültür ve geleneklere dayanan bir işbirliği hedefinde şekillenmektedir.

Her ne kadar tek bir tanımı olmasa da Türk Avrasyacılığı denildiğinde akla ilk olarak Türk Dünyası gelmektedir. Türkiye’nin Türk Avrasyacılığına etnisite üzerinden bir bakış açısıyla yaklaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.4. Avrasya'nın Tanımında Kimliğin Etkisi

Ulus-devlet anlayışına dayalı şekillenen yeni dünyada Avrasya kıtası büyük bir değişim yaşamıştır. Avrasya genel anlamı ile fiziksel olarak bir bütün olan Avrupa ve Asya kıtalarının bütünü olarak tanımlanır. Ancak Avrasya'nın içeriğine bakıldığında doğa bilimciler ve siyaset bilimciler Doğu Avrupa'dan, Çin Seddi'ne kadar uzanan bölgeyi Avrasya olarak tanımlamaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun Viyana'ya kadar ve Rusya'nın Çin Seddi'ne kadar uzanan sınırları Avrasya'nın tarifinde önemli bir etki sahibidir.

Avrasya adı etimolojik olarak, Avrupa ve Asya kelimelerinin birleştirilmesi ile ilk olarak 1849'da doğa bilimci Aleksandr von Humboldt'un '*Kosmos*' isimli kitabında yer almıştır. Avrasya bölgesine, adından da anlaşılacağı üzere coğrafi bir yaklaşım ile bakılmaktadır. Avrupa ve Asya fiziksel olarak tek bir kıta olsa da, bu kıtaların sınırları politik olarak ayrılmıştır. Fiziksel olarak bütün olan bu alana da Avrasya denmektedir. Eduard Suess; dünyanın, ilk oluşumunda iki ana karaya sahip olduğunu söyleyerek, bu ana karaların isimlerini Avrasya ve Gondvana olarak belirtmiştir (İşyar, 2013, s. 1).

Avrasya'nın tanımı birçok kesim tarafından farklı şekillerde yapılmaktadır. Bunun nedenleri arasında ülkelerin jeopolitik konumları ve ulusal menfaatlerinin birbirinden farklı olması gösterilebilir. Geniş anlamda Avrasya; tüm Avrupa ve Asya kıtasını içine alan, dünyanın ana karasını oluşturan bölge olarak tanımlanırken, dar anlamda; ‘Doğu Avrupa’ndan başlayarak; Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Ön Asya ve Orta Asya’yı içine alan bölge olarak tanımlanmaktadır. Avrasya'nın batı konumunu; Viyana, Budapeşte bölgesi, merkezi konumunu; Anadolu, Karadeniz, Ukrayna, Moldova ve Güney Rusya bölgesi, doğu konumunu; Kafkasya, Sincan'da dahil olmak üzere Çin Seddi'ne kadar olan bölge ve güney konumunu; Orta Doğu oluşturmaktadır (Çeçen, 2015, s. 11-13).

Avrasya coğrafyası Halford Mackinder'in Kalpgah Kuramı ile birlikte dünya siyasetinde ön plana çıkmaya başlamıştır. Mackinder; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının Dünya Adası'nı oluşturduğunu, Dünya Adası'nın içinde yer alan Doğu Avrupa'dan Sibirya'ya kadar uzanan bölgenin ise Dünya'nın 'Kalpgah'ını

oluşturduğunu söyleyerek; ‘‘Doğu Avrupa’ya hükmedenin, Kalpgah’ı, Kalpgah’a hükmedenin, Dünya Adası’nı (Avrasya’yı), Dünya Adası’na hükmedenin de tüm Dünya’yı yöneteciğini’’ savunmuştur (Sandıklı, 2011, s. 3).

Mackinder’in bu kuramı geliştirmesindeki asıl amacı, Alman ve Rus birleşimine karşı İngiltere’yi uyarmaktır. Almanların, Doğu Avrupa’ya hükmetmesine izin verilmemesi gerektiğini, çünkü dünya hakimiyeti için öncelikle Doğu Avrupa’ya hükmetmenin şart olduğunu savunmuştur (Schuman, 1969, s. 302). Mackinder’in ‘Kalpgah Kuramı’ ile uluslararası ilişkiler disiplinine giren Avrasya, Batı dünyası için politika belirlemede çok önemli yere sahip olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında çok büyük öneme sahip olan Avrasya’da, Batı dünyası, Kalpgahın konumunu kendi çıkar politikaları doğrultusunda birçok kez değiştirmiştir.

Mackinder’in ‘Kalpgah’ olarak adlandırdığı bölge, o dönemin en önemli enerji kaynağı olan kömür rezervlerine sahip olmasından dolayı, dünya kamuoyunda dikkat uyandırmıştır. Mackinder zaman içerisinde Kalpgah’ın konumunu keşfedilen yeni enerji rezervleri ile birlikte genişletmiş ve değiştirmiştir.

Sömürgeci ülkelerin ve sömürgecilere karşı mücadele eden ülkelerin genel anlamda Avrasya’da olması, dünyaya yön veren gelişmelerin bu coğrafyada yaşandığını göstermektedir. Avrasya’da bulunan devletler arasındaki güç ve sömürge yarışı sonucu ortaya çıkan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın ardından Avrasya’da bulunan ülkeler güç kaybetmeye başlamışlardır. Uzun süreler boyunca Dünya ve Avrasya siyasetini belirleyen Avrupalı ülkelerin güç kaybetmeleri sonucu tarihte ilk kez Avrasya dışında yer alan bir devlet (ABD) dünya liderliğini ele geçirmiştir.

Rusya’da yaşanan ideolojik devrimin ardından oluşan Sovyetler Birliği, Avrasyalı bir süper güç olarak, Avrasya coğrafyası dışında yer alan diğer süper güç konumundaki ABD ile küresel güç olma yolunda mücadele etmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan bu mücadele ‘Soğuk Savaş Dönemi’ olarak adlandırılmaktadır. Soğuk Savaş dönemi, iki farklı ideoloji olan sosyalizm ve

kapitalizm arasında yaşanan ve asıl amaç olarak Avrasya’da egemen güç olma arzusu taşıyan bir dönemdir.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından süper güç haline gelen ABD, deniz gücü olma özelliğine sahip bir ülkedir. Avrasya’nın büyük bir bölümünü kontrolü altında tutan Sovyetler Birliği’ne karşın, Avrasya coğrafyasından bir hayli uzak mesafede olan ABD, Sovyetler Birliği’ni dengelemek ve Sovyetler Birliği’nin bölgedeki yayılmasını durdurmak için, yeni bir Avrasya stratejisi izlemek durumunda kalmıştır. Spykman’ın ‘Kenar-Kuşak’ stratejisini temel alan ve George Kennan ile adı anılan çevreleme politikasını uygulayan ABD, Sovyetler Birliği’nin kontrolünde olan alanların çevresinde (iç hilal bölgesinde) kontrol sağlayarak, Sovyetlerin yayılmasını engellemeyi amaçlamıştır. Nitekim ABD, yapmış olduğu çevreleme politikası ile Sovyetler Birliği’nin tarihten silinmesinde önemli bir rol oynamıştır. Spykman’ın stratejisi; ‘‘Kenar-Kuşak alanını kontrol eden Avrasya’yı, Avrasya’yı kontrol eden dünyayı kontrol eder.’’ şeklinde tarif edilebilir (Karabulut, 2013).

Avrasya’nın önemli bir bölümünü toprakları içinde bulunduran Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte 1990’lı yıllarda Avrasya, küresel güçler tarafından bölgede hakimiyet kurma yolunda tekrardan dünyadaki güç mücadelesinin merkezi olmuştur.

Avrupa devletlerine bakıldığında Avrasya ile yakından ilgilenen ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Almanya gerek ekonomisi, gerek nüfusu, gerek ise teknolojisi ile Avrupa’da başı çeken güçlü devletler arasında yer almaktadır. Almanya’nın, Avrasya’ya yönelmesi Doğu Siyasası (Ostpolitik) anlayışıyla önem kazanmıştır.⁶ Tarihsel anlamda Avrasya adının, Alman bir jeolog tarafından, Asya ve Avrupa bileşeni olarak adlandırılmasındaki temel sebep, Almanların Kutsal-Roma Germen İmparatorluğu’nun ideali olarak gösterilmektedir (Çeçen, 2015).

Alman bir jeolog olan Karl Haushofer gelişen jeopolitik teorilerden etkilenecek bir Alman Avrasyası belirlemiştir. Haushofer tezinde belirlediği Alman Yaşam Alanı fikrini Adolf Hitler’e sunmuştur (İşyar, 2013). İkinci Dünya Savaşı’nda

⁶ Ostpolitik anlayışı en genel anlamıyla; Almanya’nın ikiye bölünmesinden sonra 1960’lı yıllarda oluşan, Doğu Bloğu’nda yer alan devletlerle olan ilişkilerini geliştirme politikasıdır.

Hitler'in Bakü-Buhara güzergahına kadar ilerlemeye çalışması buna örnek olarak verilebilir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın ulusal menfaatleri, Avrupa Birliği, NATO ve Helsinki Süreci⁷ gibi oluşumların etkileriyle Avrupa bütünleşmesine yönelmiştir. Bu sebeple Almanya'nın Avrasya politikaları, Avrupa Birliği'nin Avrasya politikalarını da kapsamaktadır.

Milattan Önce 2000'li yıllarda Mısır ve Hitit medeniyetleri de Avrupa ve Asya ayrımını yapmışlardır. Ancak antik dönemlerde Asya olarak tabir edilen bölge Anadolu'dur. Zamanla Avrupa'nın doğusunda kalan bölgelere Asya denmiştir. Kesin olarak kanıtlanmamış olsa da bazı düşünürlere göre, Asurluların ve Babillerin yazıtlarında Güneşin doğduğu yeri 'Asu', battığı yeri ise 'İrip' ya da 'Erep' olarak adlandırmaları Asya ve Avrupa kelimelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Gökovalı, 2016, s. 14).

Aslında fiziksel olarak tek bir kıta olan Avrasya'nın, Avrupa ve Asya kıtası olarak ayrılmasının temelleri M.Ö. 8-9. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Tarihte Avrupa ismine ilk kez Apollon'a adanmış Homerik bir ilahide rastlanmaktadır. Bu ilahide Avrupa olarak adlandırılan yer, Mora Yarımadası ve Ege Adaları'nın karşı tarafı olarak nitelendirilmektedir (Gökovalı, 2016). Tarih boyunca Avrupalılar bu ayrımı yapmışlar ve doğuyu barbar olarak nitelendirmişlerdir.⁸

Avrupalıların tanımına göre, Viyana'dan sonra ki bölgelere Doğu denmektedir. Bunun sebebi olarak Viyana'dan sonraki bölgelerin önceden Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde olması, daha sonraki dönemlerde Sovyetler Birliği hakimiyetinde olması gösterilebilir. Avrasya'nın tanımına baktığımızda da, Avrasya; Doğu Avrupa'dan başlamaktadır. Avrupalılar tarih boyunca kendilerini, barbar olarak nitelendirdikleri Asyalılardan üstün görmüş ve fiziksel olarak bütün olan Avrasya kıtasını Avrupa ve Asya olarak ayırmışlardır.

⁷ Avrupa'da Doğu ve Batı ayrımının azaltılmasına yönelik barış, işbirliği ve istikrarı sağlamaya yönelik yapılan görüşmelerdir. 1973 yılında başlayan görüşmeler, 1975 yılında imzalanan anlaşma ile sonuçlanmıştır. 'Helsinki Sonuç Bildirgesi' olarak da isimlendirilmektedir.

⁸ Tarihte barbar kelimesi, Antik Yunan zamanında Helen olmayan ve Helence konuşmayan toplumlar için söylenmiş, daha sonraki dönemlerde Atina dışında yaşayan toplumlar için de kullanılmıştır.

Avrasya kavramının tanıma bakıldığında bu kavram üzerinde ortak bir tanımın olmadığı görülmektedir. Avrupa ve Asya kelimelerinin birleştirilmesi ile bu iki kıtayı adlandırılmak için kullanılan Avrasya kavramı, bölgeye yönelik bakış açılarından kaynaklı farklı farklı tanımlanmaktadır. Tanımdaki bu farklılıklar bölgenin algılanışına da etki etmektedir. Bakış açılarına göre kimileri Avrasya'yı, Avrupa ve Asya kıtasının bütünü olarak görürken, kimileri Doğu Avrupa'dan Çin Seddi'ne kadar olan bölge olarak, kimileri Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar, kimileri de Orta Asya coğrafyası olarak tanımlamaktadır.

Avrupa'nın kendini üstün ırk gibi görerek, kendi güçleri dışında bir güç tarafından istila edilen bölgeleri Avrasya olarak tanımlaması, emperyalist ülkelerin üstün ırk kavramının hala devam ettiğini görmek açısından önemlidir.

İşte tam bu noktada Avrasya coğrafyasında yaşanan kimlik mücadelesi daha anlaşılır hale gelmektedir. Türkiye'nin nasıl bir Avrasya politikası izlemesi gerektiği daha fazla önem kazanmaktadır. Yönünü Avrupa Birliği'ne dönen Türkiye tüm bu gerçekliklere bakıldığında, Avrupa Birliği'ne kabul edilebilir mi? Bu soru cevaplandırılmayı bekleyen en önemli hususlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne kabul edildiği düşünülürse de bu sefer, kendi politikalarını değil Avrupa Birliği'nin politikalarını desteklemek zorunda kalacağı gerçeği ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda Türkiye'nin Avrasya seçeneği olamayacaktır. Aksine Türkiye, Avrasyacılığın karşısında bulunan grubun içinde yer almış bulunacaktır.

Oysa 21. yüzyılda kimlik unsuru olarak 'etnisite' kavramına baktığımızda ağırlıkta kültürel değerlerin, dilin veya dinin olabileceğini göz önünde bulundurarak Avrasya coğrafyasındaki kimlik politikalarına bakmak anlamlı olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KİMLİĞİN BİR MÜCADELE ALANI OLARAK AVRASYA BÖLGESİ

Avrasyacılık konusunda, Avrasyalı bir devlet olan Türkiye'nin, Avrasyalı bir diğer devlet olan Rusya'dan en büyük farkı, Türkiye'nin bölgede yayılmacı bir politika izleme içgüdüsünde olmamasıdır. Ancak Türkiye'de etkin bir şekilde kullanılan, topluma ve siyasi organlara güçlü bir şekilde etki edebilen bir Türk Avrasyacılığı politikasının olmadığı da açıkça görülmektedir. Halbuki Avrasya'nın kalbini oluşturan bölgenin en önemli unsurlarından biri, bu coğrafyanın Türk kültürü unsurunu içinde barındırmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur ki: Türk Avrasyacılığı ve Turancılık birbirine karıştırılmamalıdır. Turancılık genel anlamda, tüm Türkleri tek bir yurt ve tek bir bayrak altında birleştirmeyi hedeflerken, Türk Avrasyacılığı, Türk devletlerinin bağımsızlıklarını destekleyerek ortak bir işbirliği gayesi taşımaktadır. Bu bağlamda Türk Avrasyacılığı, Avrupa kıtasında ortak kültürel değerler çerçevesinde bir araya gelerek 20. ve 21.yüzyılın en önemli güçlerinden birine dönüşen 'Avrupa Birliği Devletlerin Topluluğu' modelinin, Avrasya Bölgesi'nde Türk kültürü çerçevesinde geliştirilmesini öngören bir siyasi fikirdir.

2.1. Türk Avrasyacılığının Aktörleri ve Bakış Açıları

Avrasya'nın kalbi olarak adlandırılan Orta Asya, Türklerin tarih sahnesine çıktığı ve bugünde bağımsız Türk devletlerinin yer aldığı bir bölgedir. Ortak Türk kültürünün mirasını alan bu devletler, dil bakımından, din bakımından birbirleriyle ortak değerleri günümüze kadar muhafaza edebilmişlerdir. Avrasya'nın en önemli sayılan bölgelerinde Anadolu ve Orta Asya'da Türk devletlerinin oluşu, ortak Türk unsuru ile Avrasya'da bölgesel bir başarının sağlanabileceğinin göstergesidir.

Avrasya konusunda önemli çalışmalar yapan Prof. Dr. Anıl Çeçen de bu konuda şu gözlemi yapmaktadır; "*Avrasya'nın koşulları içerisinde Türklük ve Müslümanlık unsurlarının ön plana çıkması, bölgedeki merkezi ülke konumunda olan Türkiye üzerinde yeni yansımalar yaratmıştır*" (Çeçen, 2015, s. 383).

21. yüzyılın başlaması ile birlikte Dünya üzerinde değişen dengeler önemli ölçüde kendini göstermeye başlamıştır. ABD'nin dünya liderliğini ele aldığını ilan etmesinden sonra özellikle ABD-Irak Savaşı döneminde (2003-2011), Türkiye ve ABD ilişkilerinde bir gerginlik kendini göstermiştir. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği'nin de Türkiye'ye yaptığı baskılar sonucu Türkiye'de Batı karşıtlığı öne çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte Türkiye'de sağ ve sol görüş olarak ayrılan gruplar ulus-devlet anlayışı ile bir birliktelik içerisine girmişlerdir. Bu birliktelik aynı zamanda '*Kızıl Elma Koalisyonu*' olarak da isimlendirilmektedir (Kaleci, 2005, s. 235).

Oluşan bu birliktelik içerisinde, sağ ve sol kesimi temsil eden önemli gruplar ilk kez bir araya gelmiş ve 2000'li yıllarda Avrasyacılık siyasal bir düşünce olarak Türkiye düzleminde gelişerek gündelik politikada da konuşulur olmuştur. Öte yandan Türk Avrasyacılığı'nın bir politika olarak benimsenerek uygulanması noktası, toplum nezdinde fikir ayrılıkları ortaya çıkarmıştır. Örneğin bazı kesimler Türk Avrasyacılığını Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar Türk Dünyası olarak ele alırken, bazıları sadece Orta Asya coğrafi alanı içerisinde tanımlamıştır (Erol, 2005, s. 79-80).

Türkiye'de var olan Avrasyacı bakış açıları temelde üç ana görüş etrafında şekillenmektedir: muhafazakarlar, milliyetçiler ve sosyalistler (Kılıçbeyli, 2003, s. 90).

Muhafazakar görüşün Avrasyacılık anlayışı Türk-İslam düşüncesi üzerinde Türk cumhuriyetlerinde ve Rusya gibi ülkelerde vakıflar, eğitim kurumları aracılığı ile iş birliklerinin sağlanması yönünde gelişim göstermiştir. Yeni Osmanlıcılık anlayışı ile Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini ilerletmek ve Rus Avrasyacılığına karşı Avrupa'nın desteğini arkasına alarak Rusya'yı dengelemek düşüncelerine sahip politikalar izleyen muhafazakar görüşün bu anlayışı ABD'nin İlimli İslam ve Kürtçülük stratejisine de uygun düşmektedir. Bu sebeple dikkatli olunmadığı

takdirde ulus-devlet sisteminin tehlikeye girmesine sebep olabilmesi söz konusudur (Üşümezsoy, 2007, s. 145-156).⁹

Milliyetçi görüşün Avrasyacılık anlayışında ise öncelikle Türklük olgusu yer almaktadır. Bu görüş çerçevesinde öncelik diğer Türk cumhuriyetleriyle ilişkilerin artırılması, kültürel, ekonomik faaliyetlerin geliştirilerek Türk devletleri arasındaki ilişkilerin kuvvetlendirilmesini öngörmektedir. Milliyetçi görüşün bazı kesimlerinde gerekirse Rusya ile de bir süre işbirliğinin yapılması ve Avrasya Birliğinin kurulmasına olumlu bakılmaktadır. Bu görüşe göre, Avrasya'ya yönelik Rusya ve Türkiye'nin işbirliği içinde olması bölgenin emperyalist güçlerin eline geçmesini engelleyecektir (Yeniçeri, 2004, s. 17-20).¹⁰

Sosyalist görüşün Avrasyacılık anlayışında ise genel olarak sosyalist anlayıştan daha çok Atatürkçülük anlayışı odaklı bir Avrasyacılıktan bahsetmek mümkündür. Daha çok ulus-devlet anlayışı odaklı bir Avrasya Birliğinin kurulması ve tek kutuplu dünya düzenine karşı çok kutuplu bir düzenin sağlanması amacı sosyalist görüşte ağır basmaktadır. Burada asıl amaç Atlantik merkezli dünya görüşüne alternatif bir güç yaratmak şeklindedir (Aça, 2002, s. 167). Muhafazakar ve Milliyetçi görüşe nazaran Sosyalist görüş Rusya ile işbirliğine daha yatkın konumda yer almaktadır.

Avrasya ve Avrasyacılık konusunda önemli çalışmaları olan Atilla İlhan¹¹, Sosyalist görüşe yakın Avrasyacıları genel olarak iki gruba ayırmıştır. Bunları; Aleksandr Dugin ile birlikte Türkiye'yi yanında tutmayı öngören Rusya ile beraber bir Avrasya Birliği yapılması gerektiğini düşünenler ve Türk cumhuriyetleri temelli bir Avrasya Birliği yapılması gerektiğini ve bunun yanında Rusya ve Çin ile işbirliği yapılabileceğini düşünenler olarak açıklamaktadır (Akgül, 2009, s. 166). Vatan Partisi¹², Ulusal Kanal¹³ ve Aydınlık Dergisi¹⁴ gibi gruplar birinci grubu temsil

⁹ Muhafazakar görüşün Avrasya anlayışı hakkında daha detaylı bilgi edinmek için Yarınlık dergisi çevresinde toplanan İbrahim Kalın, Burhan Metin, Seyfettin Mut'un çalışmalarını incelenebilir.

¹⁰ Milliyetçi görüşün Avrasya anlayışı hakkında daha detaylı bilgi edinmek için Ümit Özdağ, Özcan Yeniçeri, Namık Kemal Zeybek, Arslan Bulut, Abdul Ahat Andican'ın çalışmaları incelenebilir.

¹¹ 1925-2005 yılları arasında yaşayan Türk şair ve düşünce insanıdır. Atilla İlhan'ın yazdığı edebi eserlerin yanı sıra Avrasya çalışmaları da önem arz etmektedir.

¹² İşçi Partisi ve Vatan Partisi kapsamında Doğu Perinçek'in Avrasya anlayışı hakkında daha detaylı bilgi edinmek için bakınız: 'Avrasya Seçeneği', Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.

ederken, Atilla İlhan, Anıl Çeçen¹⁵ ve ASAM gibi isimler ikinci grubu temsil etmektedir. İki grubun da Atatürkçülük çizgisinde bir politikadan yana olması, Avrupa Birliği ve Batı'ya karşı durulması grupların ortak özelliklerine örnek olarak verilebilir (İlhan, 2005, s. 212).

Türkiye'de ki Avrasya politikaları sağ ve sol görüşün bakış açıları olarak ayrı ayrı değerlendirilse de bu görüşler içinde üç temel aktörden söz edilebilir. Bu üç temel aktörü oluşturan gruplar; Turancılar, Yeni Dünya Düzeni Çevresinde Toplananlar ve Yeni Dünya Düzenine Karşı Olanlar şeklinde isimlendirilmektedir (Erdem, 2016).

2.1.1. Turancı/Türkçü Görüş

İlk olarak Rusya'da yaşayan Kafkasya Türkleri tarafından ortaya atılan, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı'da önem kazanmaya başlayan Turancı görüşün ülkemizdeki en önemli temsilcisi Ziya Gökalp¹⁶ olmuştur. Turancılık temelinde; Türk coğrafyasının birleşmesi hayaline dayalı içerisinde etnik milliyetçilik barındıran bir görüştür.¹⁷ Azerbaycan Türkü olan Hüseyinzade Ali Türkçülüğü; 'Türkleşmek, İslamlaşmak ve Gelişmek' olarak algılamak gerektiğini söylemiştir (İşyar, 2013, s. 270). Hüseyinzade Ali'nin bu söylemi Ziya Gökalp'e yol gösterici olmuştur. Ziya Gökalp, Pan ideolojilere gerek olmadığını, zaten Türklüğün doğal bir gücü olduğunu savunmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçülük fikrinin 'İttihat ve Terakki Dönemi'nde dikkate değer bir şekilde önem kazandığı görülmektedir. Osmanlılar ile Almanların ilişkilerinin arttığı bu dönemde yabancı dil öğrenen Osmanlıların, Avrupa ve Alman tarihindeki gelişmelerden haberdar olmasının Türkçülük fikrinin

¹³ 2000 yılında yayın hayatına başlayan Ulusal Kanal, ulusal boyutta yayın yapan bir TV kanalıdır. Aydınlik Gazetesi ile Ulusal Kanal aynı medya grubuna aittir. Sosyalist çizgiye hitap eden bir kuruluştur.

¹⁴ 1921 yılında yayın hayatına giren sosyalist çizgide yayınlar yapan dergidir. Zaman zaman sıkıyönetim dönemlerinde kapatılan gazete 2011 yılından bu yana günlük gazete olarak yayın hayatına devam etmektedir.

¹⁵ Kamu Hukuku profesörü olan Anıl Çeçen Avrasya alanında önemli çalışmalar yapmış ve hala çalışmalarına devam etmektedir. 1990 yılında Atatürkçü Düşünce Demeği'nin kurucularından olan Çeçen bu demeğin ilk genel sekreterliğini yapmıştır.

¹⁶ 1876-1924 yılları arasında yaşamış olan Ziya Gökalp, Türkçülük fikrinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Bazı yazarlar tarafından 'Türkçülüğün babası' olarak da tanımlanır.

¹⁷ Türkçülük fikrinin gelişimi hakkında daha detaylı bilgi edinmek için bkz: Yusuf Akçura, 'Türkçülük 'Türkçülüğün Tarihi Gelişimi'', İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

yer edinmesinde ve gelişmesinde önemli yeri olmuştur (Akçura, 2007, s. 226). Türkçülük üzerine bahsedildiğinde akla gelen ilk isimlerden biri olan Yusuf Akçura, Türkçülüğün gelişim gösterdiği yıllarda yazmış olduğu ‘Üç Tarz-ı Siyaset’ isimli makalesinde, Türklerde ırk üzerine kurulu bir siyasi birlik fikrinin yeni oluştuğunu, Osmanlı İmparatorluğu ya da diğer Türk devletlerinde daha önce bu fikrin var olmadığını belirtmiştir (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 1904, s. 24-34).

Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırlarının küçülmesiyle beraber Türkçülük ve İslamcılık fikirlerinin daha cazip hale gelmeye başlaması ile birlikte, Türkçülük fikri daha fazla ön plana çıkmış ve Anadolu’nun kurtuluşunda önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde Türkçülük, Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerinin atılmasından günümüze kadar taraftar bulmaya devam etmiştir.

2.1.2. Yeni Dünya Düzeni Çevresinde Toplananlar

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan Soğuk Savaş Dönemi’nde artan Sovyet tehdidi karşısında Batı bloğu ile beraber hareket eden Türkiye, Avrasya coğrafyası ile yakın ilişkiler içerisinde olamamıştır. Sovyetler Birliği’nin Avrasya’nın çok büyük bölümüne sahip olması ve bu coğrafyanın dış dünyaya kapalı olması da Türkiye’nin Avrasya’ya uzak durmasının sebepleri arasında gösterilebilir.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin önemli bir bölümünü Türk devletlerinin oluşturması Türkiye için önemli bir gelişme sağlamıştır. Avrasya’nın kalbinde yer alan Türk devletleriyle yakın ilişkiler kurmaya başlayan Türkiye, ne yazık ki bu tutumunu uzun süre devam ettirememiştir. Türkiye için Avrasya seçeneği daha çok Batı ile sorun yaşandığı dönemlerde ikinci bir alternatif olarak görülmüştür.

Türkiye’nin Avrasya’daki ülkelere pragmatik¹⁸ bir eğilimle yönelmesi, Avrasya ülkeleri ile yapacağı işbirliklerini Batı’ya karşı bir koz olarak kullanması, mevcut dünya düzeninde kendi gücünü yükseltme çabası olarak görülebilir. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra gelişen Türkiye’nin izlediği Avrasya

¹⁸ En genel tanımı ile pragmatizm; faydacılık anlamına gelmektedir.

eğilimi, bugüne kadar pragmatik, sürekli olmayan ve Yeni Dünya Düzeni çerçevesinde gelişim göstermiştir.

2.1.3. Yeni Dünya Düzeni'ne Karşı Olanlar

1990'lı yıllarla beraber ABD'nin tek başına süper güç oluşu ve tek kutuplu Yeni Dünya Düzeni planını uygulamaya başlamasıyla beraber Türkiye'de bazı kesimlerde Avrasya'ya yönelimi artırmış, ciddi bir alternatif olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Erdem, 2016, s. 147). Avrasya'ya yönelen bu kesim antiemperyalist olup ulus-devlet anlayışını savunmaktadır.

Avrasya'nın Batı kültüründen farklı bir yapıya sahip olduğunu, medeniyet ve evrensellik kavramlarının Batı'nın kuralları ile kabul edilemeyeceğini savunan bazı düşünürler, Türkiye'nin Avrasya yaklaşımının Yeni Dünya Düzeni doğrultusunda olduğunu söylemekte ve bu durumu eleştirmektedirler. Bu düşünceye göre Doğu'nun da kendine has kültürü ve gelişimi söz konusudur ve dünya medeniyet çizgisini Batı kuralları belirlememelidir.

Avrasya tarih boyunca medeniyete ve kültüre öncülük eden bir bölge olmuştur. Bu sebepten dolayı Doğu temelli bir modernleşme de sağlamak mümkündür.

Yeni Dünya Düzeni'ne karşı olanların Türkiye merkezli bir Avrasyacılık düşüncesinde en büyük öncelikleri ulus-devlet anlayışının korunması gerekliliğidir. Küreselleşen dünya da devletlerin çıkarları için ulus-devletin gerekliliğini savunan bu görüş, uygarlığın sadece Batı temelli bir gerçek olmadığını, tarih sayfalarında yüzyıllardır en önemli devletleri çıkaran Doğu kültürünün de uygarlık yolunda kendine has bir öneminin olduğunu savunmaktadır.

Türkiye'de ki Türk Avrasyacılığı temelli çalışmalara ve bu çalışmaları yapan grup ve aktörlere bakıldığında ulus-devlet temelli bir Avrasya'ya yaklaşım, merkez ülkenin Türkiye temelli olması gibi ortaklıkları öngörmektedir. Ancak sol kesimin antiemperyalist ve ABD karşıtı duruşu, milliyetçi kesimde bu kadar net bir şekilde görülmemektedir. Aynı zamanda Türkiye'de bulunan Avrasyacı kesimin kendi içinde

yaşadığı tartışmalar, Türkiye'nin, Rus Avrasyacılığı gibi etkili bir Avrasya politikası izleyememesine yol açmaktadır.

2.2. Avrasya Bölgesinde Etkin Olabilmek İçin Türkiye'nin Girişimleri

Türk Avrasyacılığının kendi iç tartışmaları dışında, Avrasya bölgesinde meşruiyet mücadelesi verdiği Rus Avrasyacılığı da bulunmaktadır. Avrasyacılığı resmi ideolojisi olarak ilan eden Rusya; tek tip ve Batının kurallarını evrensel sayan Batı dünyasına karşı, Batı karşıtlarının desteğini de alarak Avrasyacılığın gelişmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Rusya merkezli oluşan Avrasyacılık ideolojisi, muhafazakar görüşün ortaya koyduğu, postmodernizme karşı, gelenekçiliği savunan bir ideolojidir. Ulusal devletin yıkılıp, kıtasal imparatorlukların oluşturulması fikri, Avrasyacı postmodernizmin ilkeleri arasında da ayrıca gösterilmektedir (Dugin, 2017, s. 86).

Rusya'nın resmi ideolojisi olan Avrasyacılık, Avrasya toplumlarının yer aldığı kıtasal bir imparatorluk oluşturulup, Atlantikçi tek kutuplu dünyaya alternatif bir kutup oluşturma amacı taşımaktadır. Rus Avrasyacılığı incelendiğinde Sovyetler Birliği dönemi topraklarının tekrar bir imparatorluk çatısı altında toplanıp, Rusya'nın bu devletler üzerinde yeniden kontrol sağlama amacının güdüldüğü açıkça görülmektedir.

Türkiye'de, Rusya'nın ki gibi bir Avrasyacılık ideolojisinin var olduğundan söz edilemez. Konu her ne kadar Türk Avrasyacılığı olsa da bu konuda yapılan çalışmalar Türkiye modeli bir Avrasyacılık anlayışından daha çok, başka ülkelerin Avrasya strateji ve ideolojilerinin incelenmesi olarak kısır bir döngünün içerisinde kalmaktadır. Bu durum elbette birçok sebeple açıklanabilir. Batı dünyasının medeniyeti belirleyen aktör olması, Avrasya'nın kalbi diye tabir edilen bölgelerde kaos ve çatışma ortamının sürmesi, Rusya'nın Avrasya'yı kontrol eden ülke konumunda olması, Avrasya'nın en önemli bölgelerinde bulunan ülkelerin, demokrasilerinin ve ekonomilerinin gelişmemiş olması gibi bir çok sebep durumu daha iyi analiz etmemize olanak sağlamaktadır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle beraber Dünya haritasında yaşanan değişimler Türkiye'nin stratejik konumuna yeni bir boyut getirmiştir. Jeopolitik olarak Asya ve Avrupa'nın köprüsü konumunda olan Türkiye'nin Sovyetler Birliği sonrasında bağımsızlığını kazanan yeni devletlerle etkileşim kurma şansı doğmuş, Avrasya coğrafyasının önemli bir bölümünü elinde tutan Sovyetler Birliği yerine daha küçük ülkeler haritada yer edinmeye başlamıştır. Bu durum beraberinde Türkiye'nin Avrasya'daki jeostratejik konumunu da güçlendirmiştir. Türkiye'nin konumu aynı zamanda Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin geçiş rotası olarak da önemini artırmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber 'Çift Kutuplu' dönem yerini ABD'nin dünya liderliğini ilan ettiği 'Tek Kutuplu' döneme bırakmıştır. Ancak geçen zaman içinde Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, Avrupa'nın ABD'ye olan bağımlılığını azaltmış ve Avrupa uluslararası alanda daha bağımsız hareket edebilme şansı yakalamıştır. Bunun yanı sıra zaman içinde Çin'de önemli bir yükselişe geçmiştir. Bu sebeple artık günümüzde 'Çok Kutuplu Güçler' yapısından bahsetmek daha mümkündür.

Çok kutuplu güçler yapısı sonrasında oluşan değerler neticesinde küresel boyutlu politikalar, yerini bölgesel boyutlu politikalara bırakmaya başlamıştır (İlhan, 2005, s. 172). Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya'da yaşanan değişimler, bölgelerde bir boşluk ve istikrarsızlık durumu yaratmıştır. Soğuk Savaş dönemi sonrası Dünyada istikrarsızlık ve boşluk oluşan bölgelere baktığımızda, Avrasya'nın da bu bölgenin tam içerisinde yer aldığı bir coğrafyanın Türkiye'nin tam yanı başında olduğu karşımıza çıkmıştır. Neticede Türkiye'nin, Avrasya bölgesinde menfaatlerini koruyacak uzun vadeli politikalar üretmesi şart olmuştur.

Türkiye'nin Avrasya'ya yönelmesi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gerçekleşen bir durumdur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeniden şekillenen Dünya haritası, 'Türk Dünyası' fikrini canlandırmıştır.

Aslında Türkiye'nin oluşum sürecinde önemli bir alıcı bulan Türkçülük fikri, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, iç siyasette kullanılan bir kavram halini

almaya başlamıştır. Elbette bu durumun sebepleri vardır. Öncelikle Trakya ve Anadolu'da yaşayan Türkleri bir araya getirmede önemli bir etken olan Türkçülük fikri, cumhuriyetin kuruluşundaki en önemli unsurlardan biridir. Bu dönemde Türkiye kurtuluşunda ve kuruluşunda Sovyetler Birliği'nden destek görmüş ve bu ülkeyle işbirliği içinde olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan sonra ise uluslararası sahada tanınmak için çalışmalar yapmaya başlamak zorunda kalmıştır. Böyle bir durumda Sovyetler Birliği ile olan yakın ilişkiler, Türkiye'nin tanınırlığını artırmada önemli bir yer tutmuştur. Yapılan bu işbirlikleri ile Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin sınırları belirlenmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu bu dönemlerde (1923) Sovyetler Birliği ile olan yakın ilişkiler sebebiyle Türkiye, Orta Asya'da bulunan Türk toplumlarına destek verememiş ve Türkçülük; yalnızca Türkiye içinde bağdaştırıcı bir unsur görevi görmüştür.

Ancak İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde Türkiye'nin içinde bu Türkçü tutuma karşı muhalefet yükselmeye başlamıştır. Türkçülüğün sadece Türkiye ile sınırlı kalmaması gerektiğini savunan, özellikle Sovyetler Birliği içinde yer alan Türk halklarıyla ilişkilerin geliştirilmesini arzu eden görüş *Pan-Türkist*¹⁹ hareketin savunucu olmuştur. Aşırı sağ görüşe yakın kesim arasında toplanan bu grup İkinci Dünya Savaşı döneminde önemli bir siyasi akım haline gelmiştir. Hatta öyle ki savaşta Almanların yanında yer almayı desteklemiştir. Sovyetler Birliği'nin savaşı kazananlar arasında yer almasıyla bu söylemler bir bir kesilmiştir.

Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin saldırgan tavrı ve Batı ile ters düşmesi neticesinde, Türkiye için Sovyetler Birliği bir tehdit unsuru olmaya başlamıştır. Oluşan Sovyet tehdidi sonrasında Türkiye, Batı Bloğu²⁰ tarafında yerini almıştır. Genel anlamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Sovyetler Birliği ilişkilerinin mesafeli olduğunu söylemek mümkündür. Fakat Türkiye'nin Batı

¹⁹ En genel anlamıyla PanTürkizm Türkçülük olarak adlandırılmaktadır. Avrupalı devletler Türkiye'nin kurtuluşunda önemli alıcı bulan Türkçülük hareketini PanTürkizm olarak tanımlamışlardır. Ancak Pan hareketleri ayrıştırmacılık ve aşırılıkçı hareketleri içlerinde besledikleri için PanTürkizm burada aşırıçılık olarak değerlendirilmiştir.

²⁰ İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Orta Avrupa'nın himayesi üzerine oluşan anlaşmazlık Almanya'nın bölünmesi ile sonuçlanmıştır. ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik rekabet beraberinde Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılan dönemi getirmiştir. ABD merkezli kapitalist blok Batı Bloğu olarak adlandırılırken, Sovyetler Birliği merkezli sosyalist blok Doğu Bloğu olarak adlandırılmıştır.

Bloğu ile sorun yaşadığı dönemlerde²¹ Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında bir takım ziyaretler ve işbirliği anlaşmaları da yapılmıştır (Yılmaz, 2010, s. 28). 1975 yılında Rus sermayesi ile açılan İskenderun Demir-Çelik Fabrikası, 1989 yılında Sınır ve Kıyı Ticareti Anlaşması bu işbirliklerine örnek olarak verilebilir. Ancak bahsedilen yıllarda Türkiye'nin Avrasya politikalarının varlığından söz etmek mümkün değildir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ise, 1990'lı yıllarda Avrasya'da yedi bağımsız Türk Devleti'nin olması²², bölgede güçlü bir Türk kültürünün varlığına işaret etmektedir. Bu ortak kültürün varlığı, Türkiye'nin politika olarak 1990'lı yıllar boyunca bölgede etkin rol oynamasına sebep olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber Türkiye için, Türk Dünyasını daha yakından tanıyabilmek ve Türk Dünyasına örnek model olmak gibi imkanlar doğmuştur. Oluşan imkanlar doğrultusunda Türkiye, bağımsızlıklarını kazanan Türk devletleri ile bölgesel ve kültürel işbirlikleri oluşturarak bu ülkelerle diyaloglarını artırmayı hedeflemiştir. Bölgede kurulan Türk devletlerine okul ve hastane yapımı gibi yardımlarda bulunan Türkiye, yaptığı bu yardımlarda Batı dünyası tarafından da Türk devletlerini desteklemeye teşvik edilmiştir (Erdem, 2016, s. 100).

Bu noktada ‘‘Türkiye'nin bağımsızlıklarını kazanan Türk devletlerine yönelişini ve yardımlarını Batı neden desteklemiştir?’’ sorusu akıllara gelebilir ancak bu sorunun yanıtlanması uluslararası ilişkiler çerçevesinde değerlendirildiğinde zor değildir. Avrasya'da yeniden bir komünizm anlayışının oluşmasına engel olmak ve Türkiye örneği ile serbest piyasa ekonomisinin bu ülkelerde de teşvik edilmesi, Batı dünyasının ve özellikle ABD'nin Türkiye'yi bu yönde desteklemesinin temel sebepleri arasındadır.

Fakat Avrasya ve bu coğrafyada bulunan Türk devletleri hakkında detaylı bir çalışması olmaması sebebiyle Türkiye, bölgeye daha çok komünist karşıtlığını ana hedef koyarak yaklaşmıştır (Erdem, 2016). Bu yaklaşım Türkçü bir bakış açısından

²¹ 5 Haziran 1964 ‘‘Johnson Mektubu’’ olayı ve 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi sonrasında ABD'nin silah ambargosu uygulaması, Türkiye ile Batı Bloğu arasındaki sorunlara örnek verilebilir.

²² Bu bağımsız ülkeler Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetidir. Not edilmelidir ki bu ülkeler içerisinde KKTC'yi sadece Türkiye tanımaktadır.

ziyade Batı'nın anti-komünist anlayışına hizmet eden bir izlenim yaratmıştır. Bu duruma ek olarak bazı dönemlerde Türkiye'nin diğer Türk devletlerine üstten bakan bir tavır sergilemesi de bölgesel işbirliklerinde başarının önündeki engellerden biri olmuştur (Erdem, 2016).

Ne yazık ki Türkiye'nin Avrasya'daki Türk devletlerine kültürel ve yapıcı işbirlikleri yerine Batı dünyasının menfaatlerini taşıyan anti-komünist faaliyetleri ön planda tutması, bölgede pek fazla etki yaratamamasına yol açmıştır. Daha sonraki dönemlerde 11 Eylül saldırıları ile birlikte ABD, Irak ve Afganistan'a müdahale için Avrasya coğrafyasına giriş yapmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'de 2002 yılında başa gelen iktidarın Avrupa Birliği'ne yönelmesi, Batı'nın Türk devletlerine karşı Türkiye'ye olan bu konudaki yardımlarını kesmesi ve Rusya'nın toparlanması ile birlikte Rusya'nın bölgede yeniden etkinlik kurma girişimlerine başlaması, Türkiye'nin bu bölgede 2000'li yıllarda pasifleşmesine sebep olmuştur.

Türk Avrasyacılığı kapsamında yapılan çalışmalar incelendiğinde, son zamanlarda bu hareketin daha fazla önem kazandığı görülmektedir (Çeçen, 2015). Türkiye'nin Avrupa Birliği ağırlıklı olan gündeminin yanı sıra Avrasya'ya yönelik bakışın da gelişmekte olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu çalışmaların güçlenmesi konusunda bir takım eksiklikler göze çarpmaktadır. Türkiye'de sayılı da olsa başlı başına Avrasyacılık alanında yüksek lisans ve doktora programları ile bu politikanın akademik anlamda da beslenmesi, sürdürülebilirlik ve uzun vadeli siyasetin öngörüsü noktasında kritiktir. Neticede Avrasyacılık anlayışı devlet aklı açısından ekonomik, politik, kültürel ve stratejik düzeyde tam bir bütünlük içinde ele alınmalıdır.

Çoğu Avrasya çalışmasında Türk Avrasyacılığı, Rus Avrasyacılığı ile karşılaştırılmaktadır. Ancak Rus Avrasyacılığının hedefleri ile Türk Avrasyacılığının hedefleri ve Avrasya'ya yaklaşımları tamamen birbirinden farklıdır. Rusya merkezli Avrasyacılığın eski Sovyetler Birliği dönemindeki Rusya üstünlüğünü yeniden inşa etmek amacıyla olduğu görülmektedir. Ayrıca Avrasya denilince ilk akla gelen isimlerden biri olan Aleksandr Dugin, Avrasyacılığı muhafazakar devrimciliğin bir akımı olarak tanımlamakta ve ulus-devlet anlayışına karşı kıta devleti anlayışını savunmaktadır (Dugin, 2017, s. 63-73). Oysa bu değerler Türkiye merkezli bir

politikanın uzağında kalmaktadır. O yüzden Avrasya'nın yapısı, değerleri, jeopolitiği ve çıkarları Türkiye merkezli bir çalışma ile yeniden ve çok yönlü olarak ele alınmalıdır.

2.3. Avrasya Bölgesinde Etkin Olabilmek İçin Kadını Bertaraf Etmemek

Türk Avrasyacılığından bahsedilirken, Türk Avrasyacılığının kimleri kapsadığı ve kimleri bertaraf ettiği önemli bir konudur. Özellikle "Türklük" kavramından bir sosyo-kültürel değer olarak bahsedilirken, Türk kültüründeki kadın-erkek eşitliğinin söylemsel düzeyde pek çok temel metinde karşımıza çıktığı görüldüğünden, bu metinlerden söz etmek anlamlı olacaktır. Öyle ki Türklük kültürünün temeli sayılan Yaratılış Destanı'nda Ülgen'e insanları yaratma emri, Ak Ana tarafından verilmiştir.²³

Yine Türk tarihinin ve kültürünün anlaşılmasında çok önemli yere sahip bir başka kaynak olan Orhun Yazıtlarında Bilge Kağan'ın annesi İlbilge Hatun'dur. Bu yazıtlarda Tanrı'nın Türk ırkının yok olmaması için İltiş Kağan ile İlbilge Hatunu yukarı çıkardığından bahsedilmektedir. İlbilge isminin anlamı; memleketin bilgisi, sonsuz bilgelik olarak tarif edilmektedir (Sami, 2013, s. 39). Memleket bilgeliğinin kadına atfedilmesi Türk kültüründe kadınların konumunu imgesel açıdan tahayyül etmede önemlidir.

Genel anlamda Türklüğe referans verilen tüm kültür eserleri, Türk toplumlarında, toplumsal hayatta ve kamusal alanda kadınların yer edindiğine işaret etmektedir. Ancak günümüzde kadınların Avrasya coğrafyasındaki etkinliği, Türk Avrasyacılığı çerçevesinde değerlendirildiğinde, sembolğin ve mitlerin ötesinde tartışmaya açıktır.

Oysa anaerkil bir toplum olan avcı-toplayıcı toplumdan Türklerin tarihsel süreçte yerleşik hayata geçişi, kadının konumunun da belirleyicisi olmuştur. Neticede

²³ Yaratılış Destanı, Altay Türkleri zamanında ortaya çıkan Türklerin ilk destanıdır. Diğer adı Altay Destanı'dır. Kahramanlıkları, mitolojik ve coşkulu bir anlatım tarzında aktaran destan sadece Türkler için değil, tüm Orta Asya'da önemli bir edebi metin olarak kabul edilir. Yaratılış Destanında Ak Ana'dan şu şekilde söz edilir; Tek başına canı sıkılan Ülgen'e, kainatı ve insanları yaratma emri Ak Ana tarafından verilmiştir. Kainat yaratılmadan önce her yer sulardan oluşmaktadır. Tüm suların ise tek tanrısı vardır o da 'Ak Ana'dır.

avcı-toplayıcı bir toplum türü olan göçebe toplulukları, yerleşik hayata geçişle, yüzyıllar içerisinde ataeril toplumun kodlarıyla şekillenmiştir.

Hatta bu gerçeklikler birçok tarihi kaynakta yerini almıştır. Örneğin, tarihte bilinen ilk kadın hükümdar olan ‘Tomris Hatun’ Avrasya halkı olan Saka Türklerindendir. Bir Türk hükümdar olan Tomris Hatun döneminin en güçlü hükümdarlarından Pers Kralı ‘Kiros’u yenilgiye uğratarak çağın önemli bir başarısına imza atmıştır. ‘Tarihin Babası’ olarak adlandırılan Herodot, ‘Tarih’ adlı eserinde, Tomris Hatun’un, Pers Kralı Kiros ile olan savaşına özellikle yer vermiştir.

Herodot eserinde bu savaşı şu şekilde anlatmaktadır;

‘‘Massaget-Aral Gölü ve Hazar Denizi arasında varlık göstermiş topluluk-tahtında o sıralar bir kadın hükümdar oturuyordu, kocasının ölümünden sonra iktidar ona geçmişti, adı Tomris idi. Kiros ona elçiler gönderip onunla evlenmeyi çok arzulamış gibi davrandı. Fakat Tomris, Kiros’un gözünün kendisinde değil Massaget topraklarında olduğunun farkındaydı, bu yüzden onun evlilik teklifini geri çevirdi. Kiros bu hileyi yutturamayınca, ordusunu Aras nehrine yönlendirdi ve Massagetlere karşı savaş hazırlıklarına başladı. Ordusu geçebilsin diye nehrin üzerine köprüler kurdurdu ve kayıklar üzerine kuleler yaptırdı. ’’ (Herodot, 2017, s. 93).

Tomris ordusunun ve oğlunun başına gelenleri haber alınca Kiros’a elçi göndermiş ve şu sözleri söylediğini de Herodot eklemiştir:

‘‘Kiros, kana susamış katil, yaptıkların seni şımartmasın, bu zaferi sen kazanmadın, içtiğinizde aklınızı başınızdan alan üzüm suyu kazandı bu zaferi. Onları bununla zehirledin, ancak bu şekilde oğlumu alt edebildin, savaş hünerlerinle ve yiğitliğinle değil! Şimdi sana söyleyeceğim şeyi kulağına küpe yap, sana öğüdüm şudur: Oğlumu bana geri ver ve hileye başvurmadan bu toprakları terk et, Massaget ordusunun ancak üçte birine karşı kazanabildiğin bu basit zaferle yetin; eğer dediklerimi yapmazsan, Massagetlerin efendisi Güneş’e yemin ederim ki, seni kana boğacağım, tıpkı senin başkalarına yaptığın gibi. ’’ (Herodot, 2017, s. 96).

Tomris ise, baktı ki Kiros dediklerine kulak asmıyor, ordusunu toplayıp tüm gücüyle Kiros'a saldırdı, böylece savaş başlamış oldu. Barbarlar arasında geçen savaşlar içinde bu savaş, kanımca, en ağır olanıdır. Bana anlatılanlara göre, olup bitenler şöyledir: İlk olarak denir ki, karşı karşıya gelip birbirlerine ok fırlatmışlar, okları tükenince de birbirlerine doğrudan saldırıp kargı ve kılıç kullanarak göğüs göğüse çarpışmışlar. Bu şekilde çok uzun süre, yılmadan savaşmayı sürdürmüşler, iki tarafında çekilmeye niyeti yokmuş. Sonunda Massaget ordusu üstünlük elde etmiş, Pers ordusunun da çoğu orada can vermiş. İşte Kiros'un sonu budur, böyle can vermiştir ve otuz yıl süren saltanatı böyle bitmiştir. Ardından, Tomris insan derisinden yapılma bir tulumu kanla doldurdu. Savaş alanında ölü halde yatan Persler arasında Kiros'un cesedini aradı, bulduğunda ise onun kafasını tulumun içine daldırdı. Cesedin her tarafını kana bulayan Tomris bir yandan da şu sözleri haykırdı: 'Hayattayım ve zafer kazandım, fakat hileyle elimden aldığım oğlumu hiçbir şey geri getirmiyor, seni zamanında uyarmıştım: Seni kana boğacağımı söylemiştim, işte şimdi bunu yerine getiriyorum.' (Herodot, 2017, s. 97).

Tomris Hatun kazandığı zafer ile birlikte Kiros'un, Pers İmparatorluğu'nda otuz yıl süren iktidarına son vermiştir. Herodot'un anlattığı bu olay, Türk kadınının iktidardaki gücünün de kanıtı niteliğindedir.

6. yüzyılda ortaya çıkan bir Türk topluluğu olan Sabirler,²⁴ eski Türk toplumlarındaki kadının konumunu görmemiz açısından önemli bir örnektir. Sabirlerin hakani olan Balak Han'dan sonra devletin başına eşi Boarik Hatun geçmiştir. Bizans kaynaklarında Boarik Hatun'un devlet idaresinde ve askeri idarede önemli işler yaptığından bahsedilmiştir. Devletin başına geçtiğinde Boarik Hatun'un 100.000 kişilik bir askeri birliği komuta ettiğinden söz edilmektedir (Kafesoğlu, 2007, s. 270).

²⁴ Sabirler ya da diğer adıyla Sabarlar 6. yüzyılda güney Sibirya ve Kafkasya dolaylarında ortaya çıkan Türk topluluğudur. Genel olarak Bizans ve Sasaniler ile mücadele etmişlerdir. Bazen Bizanslılara karşı Sasanilerin, bazen de Sasanilere karşı Bizanslıların yanında yer alarak denge oluşturmaya çalışmışlardır. Bu durum eski güçlerini kaybetmelerine neden olmuş ve zaman içinde Göktürklerin hakimiyetine girmişlerdir. Sabirler bugünkü Sibirya'ya adını vermesi ve Türk toplumlarında kadın-erkek eşitliğinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Tarihin eski sayfalarında kadınların hükümdar olarak devletin başında bulunması pek rastlanan bir durum değildir. Ancak bu örneklerle beraber Türkler arasından çıkan birçok kadın liderden bahsetmek mümkündür. Türk toplumlarındaki göçebe hayat tarzı karşılıklı bağımlılığa dayalı olduğu için kadın ve erkek arasında önemli ölçüde bir eşitlikten söz edilebilir.

Yaşadığı coğrafyanın şartları doğrultusunda Türklerde kadın ve erkek benzer etkinlikte toplumsal pozisyonlara sahip olmuşlardır. Göçebe hayatın varlığı, kadın ve erkeği sürekli bir arada tutmuş ve toplum içindeki görevlendirmelerin eşitlik çerçevesinde yapılmasına vesile olmuştur. Toplumsal düzen, kadın-erkek eşitliğini de sağlamış, kadınlar toplumda kendilerini gösterebilmişlerdir.

Göçebe yaşam biçiminde her an korunma gereksinimi bulunduğundan dolayı, sürekli var olan tehdit algısı, kadın-erkek arasında, her alanda dayanışma içgüdüğü oluşturmıştır.

Türk toplumlarına bakıldığında göçebe kültürün gereği olarak, kadınlar sosyal yaşamın çoğu alanında erkeklerle eşit olmuş ve değer görmüşlerdir. Dini inançları değiştikten sonra da eski Türk toplumlarında kadın-erkek eşitliği konusu bir anda değişim göstermemiş, kadının sosyal hayatta ve yönetimdeki yeri devam etmiştir. Göçebe bir toplum olan Türkler zamanla, gittikleri yerlerde bulunan toplumlardan etkilenmişler ve bu etkileniş bazı sosyal değişimlere sebep olmuştur.

Kadınların toplumsal hayatta siyasal yönü zamanla zayıflasa da, bir çeşit lobicilik olarak nitelendirebileceğimiz perde arkası siyasal faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Örneğin Selçuklu Devleti'nde hükümdar eşlerinin kendi oğullarını tahta geçirme amacıyla siyasal faaliyetlerde bulundukları bilinmektedir. Örnek vermek gerekirse, Melikşah'ın eşi olan Terken Hatun kendi oğlunu veliaht yaparak imparatorluğu ve İslam dünyasını yönetme amacı içinde siyasal faaliyetlerde bulunmuştur. Selçuklu hükümdarlarından Tuğrul Bey'in eşi olan Altuncan Hatun da devleti yıkılmaktan kurtaracak bir emir vererek, seferde yenilen ve destek isteyen Tuğrul Bey'e destek yollayarak savaşın kazanılmasını sağlamıştır (Kuşçu, 2016, s. 187).

Ancak daha sonraki dönemlerde göçebe hayattan yerleşik hayata geçişle birlikte toplum yapısında bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Farklı toplumlarla etkileşim içinde olmak beraberinde kültürel ve sosyal anlamda değişimlere yol açmıştır. Bu durum toplumların yaşayışını da değiştirmiştir. Aynı şekilde Türklerde de böyle bir durum söz konusu olmuştur. Yerleşik hayata geçiş, İslamiyetin benimsenmesi, Arap, Fars ve Bizans kültürleriyle olan etkileşimler, Türk kadınının konumunda bir takım değişimlere yol açmıştır.

Zaman içinde toplumun yapısı, kültürü ve inanışları; kadınların ve erkeklerin birey olarak şekillenmesinde toplumsal farklılıklar yaratmıştır. Bireyin yaşantısını şekillendirdiği özel ve kamusal alan arasındaki ayrım, kadınların özel alana itilerek ikinci plana atılmasına sebep olmuştur. Bunun zemini ise toplumsal hayatta kamusal ve özel alan ayrımının cinsiyetlendirilmesi ile hazırlanmıştır. Gündelik yaşamın ve toplumsal düzenin şekil aldığı kamusal alan güç, mantık, akıl ve cesaretle tanımlanmıştır. Aile yaşantısının şekillendiği özel alan ise, saflık, duygusallık, merhamet ve sadakat gibi kavramlarla tanımlanmıştır. Bu görüşe göre güç, mantık, akıl ve cesaret gibi özellikler yerine, duygu sahibi olmak birey için yeterlidir, fazlasına gerek yoktur (Philips, 1995, s. 43).

Geçmişten günümüze bakıldığında, yalnızca Anadolu'da yaşayan Türkler için değil, Orta Asya coğrafyasında kalmış Türkler için de avcı ve toplayıcı toplumdan tarım toplumuna geçildiği görülmektedir. Tarım toplumunda ise toplumun düzeninden ve devletin bekasından sorumlu olan erkeklerdir. Bu toplumsal düzen, toplum yapısında yer alan kadın ve erkeğin rollerinin çok net olarak belirlenmesine, kadının ikinci planda, özel alanda konumlanmasına ve etki alanının sınırlandırılmasına neden olmuştur. Yerleşik tarım toplumunda erkeklerin kamusal alandaki görünürlükleri böylelikle iyice artarken, erkek-egemen ataerkil toplum anlayışı da yerleşmiştir. Böylece zamanla Tomris Hatun gibi güçlü kadın hükümdarların tarih kayıtlarına geçtiği Türk kadını, özel alanla sınırlanmış, mitolojik kahramanlara dönüşüp tarihin tozlu sayfalarına mahkum bırakılmıştır.

Kadınların politika üretme, devlet aklında yer edinme, ideoloji yaratma gibi alanlarda sınırlandırılması ve sosyal hayatta kadının ikinci planda görülmesi, kadının

kamusal alanda toplumsal kabul görmesini zorlaştırmıştır. Bu zorluk, özellikle kadının ideoloji ve/veya siyaset üretme gayretinde karşısına çıkmaktadır.

Avrasya coğrafyasında da, Avrasya'nın jeopolitik tarifinden, bölgeyi kapsayan ülkelere, uygulanacak olan politikalara kadar erkek politikacılar ve bilim insanları karar vermektedir. Örneğin, Avrasya kavramını ilk kez literatüre sokan kişi Alman jeolog Alexander von Humboldt olmuştur (İşyar, 2013). Avrasya'nın değerinin anlaşılmaya başlaması ile beraber ortaya konan hakimiyet teorileri yine erkek bireyler tarafından oluşturulan çalışmalardır.²⁵ Yine aynı şekilde Avrasya'nın hangi ülkeleri kapsadığını İsveçli Philip Johan von Strahlenberg²⁶ ve sonrasında Halford Mackinder tarif etmiştir. Rusya'da başlayan Avrasyacılık akımında Avrasyacılığın doğuşunda ve ideoloji olarak benimsenmesinde karar alıcılar yine erkeklerden oluşmaktadır.

Bu durum Türk Avrasyacılığı içinde aynen geçerlidir. Türklük adına alınan kararlar, erkek eliyle kadınlar adına da alınmıştır. Bu yönüyle de belki Türk Avrasyacılığı, kendini zaten hitap ettiği kitle itibarıyla en başta sınırlamıştır.

²⁵ Hakimiyet teorileri önemli ölçüde Avrasya coğrafyasını kapsayan ve Avrasya üzerinden bir dünya hakimiyeti kurma arayışı içinde olan çalışmalardır. Bunlardan en önemli sayılabilecek olan üç ana teori ve bu teorileri ortaya koyan kişiler şu şekildedir; Deniz Hakimiyet Teorisi: Alfred T. Mahan, Kara Hakimiyet Teorisi: Sir Halford Mackinder, Hava Hakimiyet Teorisi: Alexander P. De Seversky. Hakimiyet teorileri hakkında daha detaylı bilgi edinmek için bakınız: Bilal Karabulut, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: I- Strateji- Jeostrateji- Jeopolitik, Barış Kitabevi, Ankara, 2013.

²⁶ Philip Johan von Strahlenberg, fiziksel olarak bir bütün olan Avrupa ve Asya kıtalarının Ural Dağları aracılığıyla birbirlerinden kültürel, coğrafi ve siyasi olarak ayrıldığını savunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEMİNİST TEORİYLE TÜRK AVRASYACILIĞINI DEĞERLENDİRMEK

Türk Avrasyacılığının içinde yer alan farklı bakış açılarını dikkate alarak, Türk Avrasyacılığını kadınları da içine dahil edebilen 21. yüzyıla yakışır bir ideoloji haline getirebilmek çok önemlidir. Sadece kültürel değerler ile sınırlı kalmayan, devlet aklına şekil verebilen, kültürel değerler dışında da ideolojileri şekillendirebilen kadın aktörlerin Türk Avrasyacılığında yer edinmesi, çalışmaların veriminde önemli bir artış sağlayacaktır.

Bu bağlamda Avrasya konusunda alışlagelmiş çalışmalardan farklı olarak feminist teori ile Türk Avrasyacılığını değerlendirmek, feminizmin Türk Avrasyacılığına olabilecek katkılarını görebilmek açısından faydalı olacaktır.

Feminizm en temel anlamıyla, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasını ve kadının toplumdaki konumunun yükseltilmesini amaç edinmektedir. Feminizm çalışmalarının temelini kadın-erkek arasındaki cinsiyet kavramından daha çok toplumsal cinsiyet kavramı oluşturmaktadır. Feminizm altında yapılan çalışmalar erkek-egemen toplum düzeninde kadının ikinci plana atılmasının engellemesidir.²⁷ Bu husus feminizmin anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır.

Feminizm, tarihsel süreç içerisinde kendini meşrulaştırma yolunda, hegemonik egemen (ataerkil) ideolojiyi kırma noktasında, kendine yer edinmesini ve dalga dalga yayılarak farklı kıta, sınıf, ırk ve dine mensup önce kadınların arasında, üçüncü dalga feminizmle birlikte ise, erkeklerin de kadının toplumsal yapıdaki ikincil konumuna ilişkin farkındalığını uyandıracak bir yaygın ideoloji/düşünceye dönüşmüştür.

Bu bağlamda Türk Avrasyacılığının feminizm ile diyalog halinde olabilmesi, tarihsel gelişiminden örnekler alması, Türk Avrasyacılığının katılımcı bulmasında ve kitlesellik kazanmasında fayda sağlayacaktır.

²⁷ Feminist teoride sık kullanılan kavramlardan biri olan erkek-egemen sözcüğünün diğer adı ‘‘Patriarşi’’dir. Patriarşi, bir toplumda, kabilede ya da ailede erkeğin yönetici konumunda olması durumuna denmektedir.

Feminist ideolojinin ortaya çıkışında da katılımcı kültürün büyük bir önemi vardır. Ekonomik krizler ve ardından gelen dünya savaşları sonrasında erkek nüfusun büyük oranda azalması, sistemin devam etmesi için kadınlara olan ihtiyacı artırmıştır. Bu süreçte kamusal alanda kadınların daha fazla varlık göstermesi mümkün olmuştur. Kadınların kamusal alanda varlığı ile birlikte oluşan katılımcılık ve temsil tartışmaları devamında feminizmi ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda bakıldığında Türkçülük ve feminist hareketin ortak yanları bulunmaktadır.

3.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Feminizm ve Türk Avrasyacılığı

Temelleri 17. yüzyıla kadar dayansa da feminizm, 18. yüzyılın son dönemlerinde ses getirmeye başlamıştır. 1792 yılında İngiltere’de Mary Wallstonecraft tarafından yazılan ‘A Vindication of the Rights of Woman – Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi’ adlı eser feminizmi konu alan ilk önemli çalışma olarak kabul edilmektedir. Wallstonecraft bu eserinde kadının toplumda köle-ikinci sınıf olarak görülmesinin sebebini kadınların görevinin erkeklere hizmet etmek olarak empoze edilen toplumsallaşmadaki bozukluk olarak nitelendirmiştir (Donovan, 2007, s. 15-30). Bu sebeple feminizmin en önemli hususu olarak kadınların eğitilmesi konusunu görmektedir. Kadınların görmezden gelindiği düzende, kadınları görünür kılmak amacının feminizmin asıl yoğunlaştığı konu olduğunu söylemek doğru olacaktır (True, 1996, s. 215-216).

Feminizm, 20. yüzyılın başları ile birlikte yer edinmeye başlayarak, kadın-erkek eşitliği ve kadınların oy kullanma hakkı gibi talepler çerçevesinde gelişim gösterme süreci yaşamıştır. Belirtilen talepler doğrultusunda gelişimlerin yaşandığı bu süreç ‘Feminizmin Birinci Dalgası’nı oluşturmaktadır (Kadioğlu, 2001). ‘Feminizmin İkinci Dalgası’ olarak görülen dönem ise 1960’lı yıllarda ABD ve Avrupa devletlerinde kendini göstermeye başlasa da en önemli ses getirmesini 1970’li yıllarda yapmıştır. İkinci dalga feminizm genel anlamıyla kadınların toplumsal hayat, siyasal hayat, bilimsel alan gibi toplumun her alanında kendilerini göstermesine fırsat verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Feminizmin ikinci dalgası ile birlikte sosyal bilimlerin erkek gözü ile şekillendirildiği, politika ve üst akıl siyaset oluşturulurken kadınların yok sayıldığı söylenerek, sosyal bilimlerin yapısı

eleştirilmiştir. Bu dönem de tüm dünya kadınları arasında bir dayanışma sağlanması gerekliliği dile getirilmiştir (Ramazanoğlu, 1998, s. 19). Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve ardından iki kutuplu düzenin yok olması neticesinde Dünyada önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. 1980'li yıllar ile beraber uluslararası sistemin düzeninde, insanların düşüncelerinde, bireyi tanımlamalarında bir takım değişimler söz konusu olmuştur. Bu dönem ile birlikte feministler de bireyi cinsel kimlikleri üzerinde durarak değerlendirmeye almışlardır. Kadın hareketlerinin tüm dünyada daha da ses getirmesi amacı ile 1980'li yıllarda başlayarak günümüze kadar süregelen bu döneme de 'Feminizmin Üçüncü Dalgası' denilmektedir.

Kadınların ataerkil dünya düzeninde neredeyse her konuda, çoğu zaman ezilen durumda oldukları ve bu konularda mücadele edilmesi gerektiği hususunda tüm feminist akımlar aynı görüşü savunmaktadır. Mücadelenin ne şekilde ve hangi ölçüde yapılacağı konusundaki farklılıklar feminist akımlar arasındaki farklılaşmayı oluşturmuştur. Liberal feministler toplumda kadın-erkek eşitliğini sağlama yolunda çalışmalar yaparken, Marksist feministler konuya biyolojik ve cinsel farklılıklar üzerinden bakılması gerektiğini savunmuş, Radikal feminizm ise kadın ve erkek kimliğinin yeniden inşa edilmesini ve dil-kültür konuları üzerinden kadının konumu üzerinde durmuşlardır (Demir, 1997, s. 112-122).

Belirtilen bu farklı görüş açıları feminizmin gelişmesinde ve kitleselleşmesinde önemli etkenlerdir. Birbirlerinden farklı isteklere sahip olsalar da özünde kadınların konumun yükseltilmesi amacı ile ortak bir feminizm altında birleşmekte ve feminizmin gelişmesini sağlamaktadırlar. Farklı görüş açılarının Türk Avrasyacılığını da geliştireceği ve 'alıcı' bulmasını kolaylaştıracağı göz önüne alındığında, iki farklı disiplin olan feminizm ve Türk Avrasyacılığının diyalog halinde olması, her iki görüşün gelişimine de katkı sunacaktır.

Bir ideolojinin ne kadar etki alanına sahip olacağı, o ideolojinin ikna ediciliği ve taraftar toplayabilmesi ile alakalı bir durumdur. Kitleleri ideolojilerin peşinden sürükleyen temel unsur ise menfaatlerdir. Bu menfaatler kültürel, siyasi, ekonomik veya dini çıkarlardır. Rus Avrasyacılığına alternatif olarak düşünebileceğimiz Türk

Avrasyacılığının, Avrasya coğrafyasında alıcı bulması için bazı hamleler yapması gerekmektedir.

Türk Avrasyacılığı kapsamında Avrasya’da etkili olabilmek için bölgedeki öne çıkan unsurları çok iyi bir şekilde analizinin yapılması gerekmektedir. Coğrafi, politik, kültürel, toplumsal analizin yapılması oluşturulacak stratejinin başarıya ulaşmasında önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türklük kavramı içerisinde önemli olan etkenlerden biri de şüphesiz ki Türk yaşamında kadın-erkek ilişkileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Türk toplumlarındaki kadın-erkek eşitliği bu konuda bizlere güzel bir referans oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türk Avrasyacılığı çalışmalarının içerisinde feminizm çalışmalarının da göz önünde bulundurularak birliktelik gözetilmesi, Türk Avrasyacılığının gelişmesine katkı sağlayacak unsurlardan biri olacaktır.

3.2. Feminizmde Etkili Olan Üç Ana Teori ve Türk Avrasyacılığı

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte feminizmin gelişmesi bazı ideolojik anlayışların çerçevesinde şekillenmiştir. Bu ideolojik anlayışlar feminizmin içerisinde bir takım fikir ayrılıklarının oluşmasına neden olmuştur. Aslında bu fikir ayrılıklarının benzer izdüşümleri, bu çalışmanın ikinci bölümünde de anlatılan Türk Avrasyacılığına dair ortaya çıkan yorumlamalarda da geçerlidir.

Türk Avrasyacılığının içinde yer alan farklı görüşlerin ortaya çıkması, aktörlerin farklı ideolojik bakış açısından kaynaklanırken, aynı şekilde bu durum feminizm içindeki ayrılıkların da temelini oluşturmaktadır. Türk Avrasyacılığının ve feminizmin, ideolojik farklılıklardan dolayı kendi içinde ayrılışları benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda Türk Avrasyacılığının içinde yer alan bakış açıları ile örtüşen feminist akımlar belirtilerek, Türk Avrasyacılığının kitlesellik kazanmasında feminist akımlardan yararlanabileceği düşünülmüştür.

Bu fikir ayrılıkları ile benzer şekilde feminist anlayış içerisinde de Liberal feminizm, Marksist feminizm ve İslami Feminizm gibi teoriler ortaya çıkmıştır. Bu teorilerin ortaya çıkışındaki ortak nokta, kadınların toplum içinde ikinci plana

atılmasına olan tepkidir. Toplumsal cinsiyet konusunda kadın-erkek arasındaki farklılıklar, güç unsurlarını erkeklerin elinde tutmasını sağlamaktadır. Böyle bir durumda kadınlar, ikinci sınıf bir varlık olarak görülmektedir. Feminist teoriler de kadının konumunun yükseltilmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gibi meseleler üzerinde bir takım yaklaşımlar ortaya koymuştur.

Temel olarak ataerkil sistemi eleştiren feminizmi, bir bütün olarak ele alan bir kuramın varlığından söz etmek zordur (Dilli, 2018). Bir bütün olarak ele alınamayan feminizm, kendi içerisinde Liberal feminizm, Marksist feminizm ve İslami feminizm başta olmak üzere bir takım gruplara ayrılmış ve bu feminist akımlar kadın sorunlarına farklı şekillerde yaklaşmışlardır. Ancak ne olursa olsun, kadınların ataerkil sistemden kurtulması ve kadının toplum içinde daha görünür kılınması feminist teorilerin ortak hedefleri olmuştur. Belirtilen feminist teorilerin oluşumları, kadın konusunu ele alışları, savundukları değerler ve çözüm önerileri birbirlerinden farklıdır.

Türk Avrasyacılığının aktörlerine bakıldığında da kendi içinde ayrılan görüşlerin oluşum süreçleri, Avrasya'yı tanımlamaları ve Türk Avrasyacılığına sundukları çözüm önerileri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu bağlamda iki disiplinin kuracakları diyalog sayesinde birbirlerini besleyebilecekleri düşünülmektedir. İdeolojilerde asıl hususun kitlelilik kazanmak olduğu düşünüldüğünde, bahsedilen bu iki disiplinin birbirlerini desteklemesi, kitlelilik kazanmaları yolunda da fayda sağlayacaktır.

3.2.1. Liberal Feminizm ve Türk Avrasyacılığı

Türk Avrasyacılığı denildiği zaman daha çok Türk Dünyası ile ilgilenen 'Milliyetçi' görüş, Türk Dünyası kültür ve geleneklerine ait diğer görüşlere göre daha fazla çalışma yapmaktadır. Eski Türk toplumlarındaki yaşam ele alındığında, elbette Türklerde kadın-erkek eşitliği de göze çarpan unsurlar arasındadır. Bu bağlamda eski Türk toplum yapısına dair gerçeklikler göz önüne alındığında, liberal feminizmin kadınların kamusal alana katılımı ve eşitlik söylemleri ile 'Milliyetçi' görüşe Avrasya çalışmalarında katkı sağlayabileceği düşünülmüştür.

1848 yılında Elisabeth Cady Stanton tarafından yayınlanan ‘Duygular Bildirisi’ isimli eseri liberal feminizmin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Liberal feminizmde Wallstonecraft’ın ‘Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi’ isimli eserinden de etkilerin olduğu görülmektedir. Wallstonecraft eserinde kadınların kamusal alanda etkili bir şekilde yer alması gerektiğine yönelik vurgular yapmıştır. Kadınların kamusal alanda, erkekler kadar yer edinmesi liberal feminizmin en önemli savlarından biri olmuştur (Donovan, 2007, s. 20-34). Kadınların oy kullanması konusunda liberal feministlerin çok güçlü bir mücadele verdiğini gözden kaçırmamak önemlidir.

Liberal feminizme göre kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, kadınların özgürleşmesi için bir zorunluluk taşımaktadır. Liberal feminizmin ilk dönemlerinde yapılan çalışmaların çoğu bu zorunluluğa vurgu yapmaktadır. Bu görüşe göre kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için kadınların erkek aklından ziyade kendi akıllarını kullanarak hak ve eşitlik mücadelesi vermesi gerekmektedir.

Liberal feminizm, ataerkil yapıyı yok etme ya da bu yapıyla savaş halinde olmaktan daha çok kadın-erkek arasındaki uçurumu dengelemek ve özellikle kamusal hayatta kadınların da erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiği üzerinde durmaktadır (Heywood, 2016, s. 304-305). Bu sebeple kadınların ve erkeklerin eşit ücret alması gerektiğini, özel alan ya da kamusal alanda devletlerin kreş açması gerektiğini ve böylece kadınların çocuk bakımı konusunda rahatlayarak mesleklerinde aktif olabileceğini söyleyen liberal feministler, aileyi kadının öz benliğini ve kimliğini koruyabilmesini sağlayan bir yapı olarak görmektedir (Çaha, 1996, s. 148-152). İlk ortaya çıktığı dönemde oy kullanma hakkı, yasalar karşısında eşitlik gibi hususlarda haklar talep eden liberal feministler zamanla birlikte taleplerini ve amaçlarını genişletmişlerdir. Oy kullanma hakkından sonra çalışan kadınlara doğum izni verilmesi konusunda mücadele vermişlerdir. Liberal feminizmin günümüzdeki amaç ve mücadeleleri genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde toplanmaktadır (Demir, 1997, s. 46-49).

Liberal feminizmin bu mücadelesi, sağlam temelli ve toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir Avrasyacılık mücadelesinde de etkili bir yöntem olarak

kullanılabilir. Türk Avrasyacılığının daha fazla alıcı bulmak için katılımcı kültürün oluşmasına ihtiyacı vardır. Bu sebeple toplumsal cinsiyet eşitliğine dair atılan adımlar Türk Avrasyacılığını da güçlendirecek unsurlar arasındadır.

Tarihsel anlamda, diğer feminist akımlardan önce gelen liberal feminizm, üzerinde durduğu sorunlarla aynı zamanda diğer feminist akımları da etkilemiştir. Bazı kaynaklarda klasik feminizm olarak geçen bu dönemi, klasik liberal feminizm olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır (Sevim, 2005, s. 55).

Liberal feminizm özünde, mevcut toplum yapısını sorgulamak yerine kadınların da temel hak sahibi olduğunu ve kadınların bu hakları kullanmaları gerektiğini savunmaktadır. Bu akımın temeli, kadın-erkek eşitliğinin (özellikle ekonomik ve siyasi alanlarda) sağlanması hususunu içermektedir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için öncelikli olarak kamusal alanda eşitliğin sağlanması gerekmektedir. Liberal feminizme göre kadın-erkek eşitliğinin sağlanması feminizmin amacına ulaşmasını sağlayacaktır (Brenner, 1987, s. 449). Liberal feminizmin, devletin yasalar ile birlikte kadın-erkek eşitliğini sağlayabileceğini savunması diğer feminist gruplar tarafından eleştirilmektedir. Diğer gruplar bu konuda yeni yasalar yapılsa da kamusal ve özel alan arasındaki eşitsizliğin devam ettiğini söylemektedir (Tickner, 2001, s. 12-14).

Kamusal alandaki haklara; eğitim hakkı, meslekte yükselme hakkı, seçme hakkı gibi özgürlükler örnek verilebilir (Heywood, 2016, s. 261-287). Bu durumun sağlanabilmesi için işyerlerinin kadınlara ve erkeklere eşit ücret vermesi, devletin tüm kamu ve özel alanlarda çalışan kadınlar adına kreş açması gerekmektedir. Böylece kadınların ev hayatına bağlı kalıp iş hayatından uzaklaştırılmalarının önüne geçilebilecektir. Ancak liberal feministler, diğer feminist akımların karşı olduğu aile yapısının korunmasını kadınların benliğini koruyabilmeleri için gerekli görmektedirler. Bu hususlar kanımızca, Türk Avrasyacılığı özelinde Milliyetçi bakış açısının referans aldığı Ana, Bilge Kadın sembolüğünün kamusal alanda yaygınlaşarak kadınlarla birlikte hareket edip güçlü bir Türklüğü gerekli gören anlayışın söylemine dahil edebileceği argümanlar taşımaktadır.

Erkekler kadar kadınların da politika üretmede aktif rol alması, farklı görüş açılarının çoğalmasına, alışılmış normların farklılık göstermesine, bir nevi birçok yeniliğe olanak sağlayacaktır. Milliyetçi görüşün Avrasyacılık düşüncesinde vurgu yapılan asıl konu Türklük kavramı olduğu için eski Türk gelenekleri ve yaşayışı göz önüne alındığında kadın erkek eşitliğinin önemli ölçüde sağlandığı ve bu yönüyle Türklerde eşitlikçi bir toplum yapısının işaretleri görülmektedir. Eski Türk devletlerinde kadınların devletin karar alma organlarında yer aldığı, toplumu şekillendirmede kadınların önemli rol oynadığı bilinmektedir (Duran, 2018). Liberal feministlerin önceliklerinin kadınların kamusal alandaki haklarının yükseltilmesi ve aynı zamanda aile yapısının korunması gerektiğini savunmaları liberal feminizmin Türk Avrasyacılığı içinde Milliyetçi görüşün içerisinde yer alabileceğini göstermektedir.

Milliyetçilik ve feminizm kavramları her ne kadar birbirine uzak kavramlar olarak gözüксе de Milliyetçi görüşün Avrasyacılık konusunda ilk önceliğinin Türklük kavramı olması, Türk gelenek ve göreneklerinin korunması ve yaşatılmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple eski Türk toplumlarının yapısı Milliyetçi görüş için önemli bir kılavuz rolü görmelidir. Bu bağlamda Türklüğün kurucu mitlerine bakmak da önemlidir.

İlk Türk toplumlarında kadınlara ilahi bir anlam da yüklenmiştir. Örneğin, Türk Mitolojisinde adı geçen ‘Ötügen Ana’ devleti, devletin devamlılığını, toprak mahsullerini ve hayvanları koruyan tanrıçayı simgelemektedir. Türk Mitolojisinde yer alan ve bir başka tanrıça ‘Umay Ana’ ise doğumu ve bereketi sembol etmektedir.

Bu temel örnekler Türk toplumlarının kadına verdiği değer ve kutsallıkla ilgili bir fikir vermektedir. Kadınların toplumsal hayatın içinde erkekler kadar yer edinmesi, kadınlara olan itibarın güçlenmesini sağlamış, böylece toplumlar mitlerinde kadınlara da kutsallık atfetmişlerdir. Kadına atfedilen bu kutsallıklar o dönemlerde kamusal alanda kadınların da aktif olmasının bir yansıması olarak görülmektedir.

Eski Türklerde en önemli sosyal birlik sayılan aile yapısında da kadına çok büyük önem verilmiştir. Türk toplumlarına göre aile toplumun çekirdeğini oluşturmaktadır ve ailenin temelini teşkil eden kişi kadındır. Dede Korkut Hikayeleri'nde kadından 'evin dayağı (direği)' olarak da bahsedilmektedir (Roux, 1994). Çadırdaki yaşayan göçebe toplum için çadırı ayakta tutan direk ne kadar önemliyse kadının da o kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu vurgu nedensiz değildir. Avcı-toplayıcı, göçebe olan Türk topluluklarının özelliği, anaerik toplum özelliği taşımalarıdır. Neticede avcı-toplayıcı veya göçebe olan bir toplulukta, ataerik ve yerleşik düzene özgü olan kamusal alan-özel alan ayrımından ziyade, dayanışmacı toplumun ve ortak imce kültürünün kadın-erkek ayrımının ötesinde bir değer olarak var olması, coğrafi şartların bir gereği olarak görülmesi doğaldır. Dolayısıyla bugün Avrasya coğrafyası olarak anılan bölgede, Türk toplumlarında kadının, her zaman erkeğin yanında olarak, erkeğin tamamlayıcısı konumunda olduğu görülmektedir.

Bahsedilen eski Türk toplumundaki yapı incelendiğinde liberal feminizmin talepleri ile uyduğu ve savunduğu kadın-erkek katılımı ve hak paylaşımı noktasında göçebe, avcı-toplayıcı Türk topluluklarında görülen düzenle benzeştiği, Dede Korkut Hikayeleri gibi kurucu mitlerden de yola çıkarak söylenebilir.

3.2.2. Marksist Feminizm ve Türk Avrasyacılığı

Türk Avrasyacılığı'nın aktörleri arasında olan 'Sosyalist' görüşün önemle üzerinde durduğu eşitlik kavramından yola çıkarak, bu görüşün Marksist Feminizmin ortaya attığı düşüncelerden etkilenmemiş olması oldukça ilginçtir.

Tarihsel süreçte, liberal feminizmin çözüm önerilerinin uygulanabilirliği üzerine başlayan tartışmalar sonrasında Marksist feminizm anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. Marksist feminizmin kadınların ezilmesi durumuna, toplumdaki sınıf ayrımından kaynaklandığı düşüncesi ile bakmakta olduğu görülmektedir. Marksist feministler kadınların haklarına ve eşitliğe kavuşmaları için öncelikle sınıf ayrımının ortadan kalkması gerektiğini ve böylece fırsat eşitliğinin sağlanabileceğini

söylemişlerdir (Demir, 1997, s. 56). Bu durum çerçevesinde kadınların ezilmesinin asıl sebebinin kapitalist düzen olduğunu savunmaktadırlar.

Marksist feminizmin oluşmasında Karl Marks ve Friedrich Engels'in düşünceleri büyük önem taşımaktadır. Engels ilkel dönemlerde kadın-erkek eşitsizliğinin olmadığını söyleyerek bu durumu kadın erkek arasında yapılan iş bölümü ile açıklamıştır. İkel dönemlerde, kadın ev içindeki işleri hallederken, erkek ise ev dışındaki işleri halletmektedir. Fakat zaman içerisinde üretim faaliyetlerinin ev dışı sistemde güçlenmeye başlaması ile erkek hakimiyeti doğmaya başlamıştır. Bu durum erkeğin ekonomik olarak büyümesi ile mülkiyet hakkını erkek eline geçirmiş ve böylece erkek kadın üzerinde ekonomik hakimiyet kurmuştur. Engels'in 'Ailenin Kökeni' isimli eserinde bahsi geçen bu konular, aynı zamanda Marksist feminizmin de kaynağı olmuştur (Donovan, 2007, s. 143).

Marksist feminizme göre kadınların ezilmesinin temel sebebi sınıf farklılığından kaynaklanmaktadır ve kadınların ezilme durumu ancak sınıfsız bir toplum ile ortadan kalkacaktır. Ancak Marksist feminizmde, Marksist teoriden temel yapısını oluşturan sınıf ayrımından daha çok cinsiyet ayrımı ön plana çıkmaktadır. Marksist feminizmin sınıf ayrımından ziyade cinsiyet ayrımını ön plana çıkarması, Marksistler tarafından sıkça eleştirilen bir durum olmuştur (Mackinnon, 2003, s. 21-24).

Marksist feministler kapitalist sistemin kadınları, erkeklerden daha fazla ezdiğini söylemektedir. Erkeklere iş hayatlarının artakalan zamanlarında boş vakit sağlayan sistem, kadınlara ise kadınlık görevi olarak dile getirilen temizlik, çocuk bakımı, ev yemeği gibi işleri dayattığını söyleyerek, kapitalist sistemdeki fırsat eşitsizliğini dile getirmektedirler. Marksist feministler, liberal feminizmin aksine aile kavramının ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Çünkü toplumsal bütünleşmenin sağlanabilmesi için kan bağıyla oluşan bir birliktelik değil, ekonomik görev paylaşımı gerekmektedir (İmançer, 2002, s. 156).

Kadınlarının ezilmesinin temel sebebinin sınıf farklılığı olarak gören Marksist feminizme göre bu farklılığın nedeni kapitalizmdir ve bu yüzden ortadan

kaldırılmalıdır. Ancak kapitalist sistemin ortadan kaldırılmasından önce bu sistemin devamını sağlayan aile yapısının ortadan kaldırılması gerekir. Marksist feministler bu konuda ailenin işlevselliğini sağlayan ev işlerinin toplumsallaştırarak ya da ücretlendirilerek kurumlar tarafından sağlanmasını dile getirmektedirler (Şişman, 2003, s. 52-55).

Friedrich Engels'in düşüncesine göre kadın-erkek eşitliğinin sağlanabilmesi için kadınların ev işlerinden kurtulup üretimde etkili bir şekilde yer almaları önemlidir. Kadınların üretimde daha etkin rol alabilmeleri için ise aile yapısının ve ev işlerinin ortadan kalkması gerekmektedir (Sevim, 2005, s. 66).

1960 ve 1970'li yıllarla beraber radikal feminizmin etkisiyle bu çizgide sosyalist feminizm ortaya çıkmıştır (Ramazanoğlu, 1998, s. 32-34). Radikal feminizmin, Marksist feminizm hakkındaki eleştirileri üzerine oluşan sosyalist feminizmin, radikal feminizm etkisiyle şekillenen Marksist feminizm olarak adlandırılması doğru olacaktır. Ancak Marksist feminizm ve sosyalist feminizmin aynı akım olduğunu söylemek doğru değildir. Bu iki akım, kadına karşı farklı çözümler arayışında bulunduğu için birbirinden farklı feminist akımlar olarak değerlendirilmelidir.

Türk Avrasyacılığı'nın aktörleri arasında olan 'Sosyalist' görüşün önemle üzerinde durduğu eşitlik kavramından yola çıkarak Marksist feminizmin bu görüşü savlarıyla besleyebileceğini ve etki alanının güçlendirebileceğini söylemek mümkündür. Sosyalist görüşün Avrasyacılık politikaları tek kutuplu düzene karşı alternatif bir düzen oluşturabilmektir. Bu konuda kadınların toplumda, özellikle kamusal alanda bir eşitlik yakalamaları, çok kutuplu dünya düzeninde örnek bir alternatif olarak algılanacaktır.

Erkekler kadar kadınların da politika üretmede aktif rol alması, farklı görüş açılarının çoğalmasına, alışılmış normların farklılık göstermesine, bir nevi birçok yeniliğe olanak sağlayacaktır. Avrasyacılık temelli bir düşünce yapısında sosyalist görüşün Avrasya siyasalarının, diğer Avrasyacı görüşlere göre Marksist feminizme daha uygun olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.3. İslami Feminizm ve Türk Avrasyacılığı

Orta Asya coğrafyasında İslamiyet yaygın bir inanış şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple bölgede Müslümanlık unsuru ayrı bir önem taşımaktadır. Türk Dünyası içinde de önemli bir karşılık bulmuş olan İslam dini, Türk Avrasyacılığının aktörleri arasında yer alan ‘muhafazakar’ görüşün Avrasya stratejisinde ön planda yer almaktadır. Bu bağlamda İslami feminizmin, Avrasya’ya bakış açısında ‘muhafazakar’ görüşe katkı sunabileceği düşünülmüştür.

1980’li yıllarda tarihsel feminist hareket Avrupa’da yükselişe geçmiştir. Bu dönemde hegemonyacı feminist teori tekrardan tanımlanmaya ve tartışılmaya başlamıştır (Badran, 2009).

ABD temelli gelişen siyasi feminizm ve post-kolonyal feminizm, Avrupa’da yoksul, ezilen ve yok sayılan kesimlerin hak arayışlarını temsilen yükselen bir alternatif feminist akımlara dönüşmüştür. Bu alternatif akımlar; ‘Üçüncü Dalga Feminizm’, ‘Sömürgecilik Sonrası Feminizm’ ve ‘Postmodern Feminizm’ olarak tanımlanmaktadır (Dilli ve Garcia, 2019).

Post-kolonyal feminizm bünyesinde oluşan İslami feminist hareket, hegemonyacı feminizmin etno-merkezci ve sınıfsal olan yapısını eleştirerek, Müslüman, göçmen ve dışlanan kadınların eşitliği mücadelesi vermektedir. Ziba Mir Hüseyini de İslami feminist hareketin, diğer feminist hareketlerden farkını şu gözlemlerle yapmaktadır:

‘Söküler feminizm tarihsel rolünü yerine getirdi, ancak artık bize verecek başka bir şeyi kalmadı. (...) Burada tekrardan söylemek isterim ki, amacım reddetmek değil, daha ziyade, ayrımın uzlaşması ve aşılması için çağrıda bulunuyorum. Hepimiz aynı yönde ilerliyoruz, ancak aynı zamanda yaklaşımlarımızdaki çeşitliliği tanımalı ve değer vermeliyiz. Farklı feminizmlerin ve seslerin aynı hedefe doğru birlikte çalışabileceği alanlar yaratmalıyız.’ (Mir-Hosseini, 2010).

Diğer feminist akımlara nazaran çok fazla taraftar bulamayan İslami feminizmin de gelişmesi ve geliştirilmesi önemlidir. Eşitlikçi bir toplum yapısı, dil, din, ırk farklarını gözetmeksizin kadınların birbirleri ile dayanışma içinde olması arzusu İslami feminizmin önemle üzerinde durduğu konulardır. Müslümanlık unsurunun diğer feminist akımlar içerisinde ayrımcılığa uğramasının etkisiyle ön plana çıkmaya başlayan İslami feminizm, sadece Müslüman kadınların değil diğer dinlere mensup olan kişilerin de ayrıştırılmasının karşısında durmaktadırlar.

Özellikle Batı dünyasının Müslümanlara olan dışlayıcı bakış açısı göz önüne alındığında Müslüman kadınların durumu daha da fazla dikkat çekmektedir. Feminizmin tüm kadınları içine alan bir hareket olduğu düşünülünce, özellikle Avrupa merkezli çıkan feminist hareket içerisinde Müslüman kadınların dışlanması, Müslüman kadınları temsil etme açısından İslami feminizmi doğurmuştur. Aslında ‘muhafazakar’ görüşün Avrasyacılık konusunda bahsettiği Müslüman kültürün gelişmesi hususunda, bu iki hareket birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Batı dünyası tarafından Türkiye’nin Müslüman çoğunlukta olduğu için dışlandığını düşünen ‘muhafazakar’ görüş, yeni bir yönelime ihtiyaç duymuştur. Yani Batı dünyasının Müslümanları dışlaması her iki hareketin oluşmasında da birinci etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslami feminizm, kadın konusunda kendi içinde bazı tartışmaları da barındırmaktadır. Bazı araştırmacılar İslamiyetin benimsenmesiyle beraber kadınların ikinci plana itildiğini savunurken, bazı araştırmacılar ise İslamiyetin kadına değer verdiğini, kadınların ikinci plana itilmesinin sebebini İslam öncesi dönemdeki toplum yapısından kaynaklandığını savunmaktadır (Dilli, 2018).

Türk Avrasyacılığının aktörlerine arasında olan ‘muhafazakar’ görüşün önemle üzerinde durduğu İslamiyet kavramından yola çıkarak İslami feminizmin bu görüşü besleyebileceğini ve güçlenmesinde katkı sağlayabileceğini söylemek mümkündür. Türk toplumlarının kalıcı bir devlet kurabilmelerinin İslamiyet ile birlikte sağlanabildiğini savunan muhafazakar görüş Türkiye’nin Batı’dan farklı bir kültüre sahip olduğunu ve bu sebeple Türkiye’nin başarılı olabilmesi için İslamla

bütünleşik misyonlar yüklenmesi gerektiğini söylemektedir. Muhafazakar kesim Batı emperyalizmine karşı Avrasyacılığı alternatif bir uygarlık olarak görmektedir.

Üst paragrafta açıklanan Türk Avrasyacılığı ve İslami feminizm arasındaki benzer tarihsel oluşum süreci ve talep mücadeleleri, bakıldığında hemen hemen aynıdır. Bilindiği üzere Sovyetler Birliği döneminde uzun süre, Rus hegemonyası altında kalan ülkeler, dini pratikler noktasında baskı altına alınmıştır. Devletin ideolojisi noktasında dinlerini yaşamakta kısıtlanmışlardır. Bu kısıtlamalardan en çok etkilenen kesimlerden biri de Müslüman toplumlar olmuştur. Rusların komünizm politikası gereği inanç özgürlüğünü önemli ölçüde kısıtladığı Avrasya coğrafyasında, önemli bir nüfusa sahip İslam nüfusu üzerinden bir Türk Avrasyacılığı politikası izlemek de mümkündür.

İslami feminizm, kadın haklarından söz ederken sadece Batılı, Beyaz, orta sınıfın kadın haklarına odaklanıldığını, ancak merkezde olmayan, daha Doğulu, farklı sınıf ve din mensubu kadınların kamusal alandaki varlığı, hak taleplerinin meşruluğu -dini vecibelerini başı açık ya da kapalı olması gibi- noktasında kendileri adına genel anlamda ortaya çıkan feminist söylemlerin söz söyleme noktasında emperyalist bir yaklaşımla, diğer kadınlar adına konuşmasını eleştirmiştir (Dilli, 2018). 'Ötekilerin feminizmi' olarak da kendini tanımlayan İslami feminizm, bu bağlamda post-kolonyal bir hareketin içerisinde kendini tanımlamıştır. Bu yönüyle, Avrasya'da hakim olan Rus Avrasyacılığı karşısında, Türk Avrasyacılığının anti-emperyalist, dini farklılığı da dikkate alan boyutta İslami feminizmin kendini feminist hareket içerisinde kabul ettirmesi gibi bir hususta deneyimlerinden yararlanabileceği düşünülmektedir. Neticede Avrasya coğrafyası, kadını ve erkeğiyle beşeri bir dinamiği olan geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır.

Kadınların toplumsal hayata katılımının artması ile birlikte eğitilmiş kadınların sayısı da artmıştır. Bu durum beraberinde bilinçlenmeyi sağlayarak kadınların toplumda ikinci plana atılmış olmasının farkındalığını artırmıştır.

Toplumsuz bir devletin varlığı mümkün olmadığı gibi, ataerkil sistemin de kadınlar olmadan kendini sürdürmesi mümkün değildir. Bu sebeple post-modern dönemde ataerkil sistem, kendini ve kodlarını esnetmek durumuna gitmiştir.

Günümüzde feminist teorinin belirli alanlarda sistemi esnetmeyi başarabildiğini görüyoruz. Toplumun neredeyse her kesimine kendini kabullendiren feminizm, bugün önemli bir alana ve taraftara sahiptir.

Türk Avrasyacılığı fikri de, feminizmin taktiklerini örnek alarak, bölgedeki egemen olan Rus hegemonyasını kırabilecek avantajları elde edebilir. Her ne kadar çoğu kişi feminizmi beğenmese de, benimsemese de feminizmin yapabildiği bazı katkılar asla görmezden gelinemez. Kadınların oy hakkından başlayarak katılımcı toplumda hak talep etmeleri ve sistemlerin üzerinde bir sistem olan ataerkil sistemin kendini esnetmesini sağlaması feminizmin etkilerine örnek olarak verilebilir.

Türk Avrasyacılığının başarıya ulaşması yönünde farklı disiplinlerle diyalog halinde olması gerekmektedir. Farklı disiplinlerle diyalog halinde olmak, üzerinde çalışılan disiplinin gelişmesinde, eksikliklerini fark etmesinde önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağının gerekliliklerini göremeyen, toplumun farklı kesimlerinin taleplerini fark edemeyen ideolojiler zaman içerisinde yerinde saymaya, kendine bir şey katamadan yok olmaya mahkum olurlar.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki her ideolojinin ya da hareketin belirli bir zamanı vardır. Örneğin; Orta Çağ dünyasında feminizmi işlemek ve hayata sokmak mümkün değildir.

Çağının getirdiği şartlar ve sunduğu fırsatlar karşısında feminizm, Sanayi Devrimi sonrası kendini göstermeye başlamıştır. Çünkü feminizm bu dönemle birlikte alıcısı olan bir fikir haline gelmiştir. Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçülük fikri 13.-14. yüzyıllarda bir alıcı bulamazken, ulus-devlet anlayışı ile birlikte doğmuş ve kendisine alıcı bulmuştur. Bu etkenle bakıldığında bir ideolojinin zamanının geldiğini anlamak için çağın getirdiği dinamikleri ve fırsatları erkenden fark ederek, ideolojinin içeriğini doldurmaya yönelik çalışmalara hızla devam etmesi gerekmektedir. Bir ideolojiyi doğru zamanda ortaya atmak ideolojinin başarıya ulaşmasında -evrensellik ve kitlesellik kazanmasında- en önemli faktörlerden biridir.

Bahsedilen bu gerçeklikler nezdinde neticede aklımıza birkaç soru gelecektir:

1. Türk Avrasyacılığı kapsamında feminizmin de ortaya attığı tezlerin filizlenme ihtimali var mıdır ve başarıya ulaşabilir mi?

2. Rus hegemonyasına karşı Türk Avrasyacılığı Avrasya’da bir hamle yapmak için geç mi kalmıştır? Geç kalındıysa yeni fırsatlar nasıl sağlanabilir? Ya da Türk Avrasyacılığı hiçbir zaman başarıya ulaşamayacak bir hareket olarak mı kalacaktır?

Bu soruların cevaplarını zihnimizde çevirirken aynı zamanda bu tez yazımı fikri ortaya çıkmış ve Türk Avrasyacılığının başarıya ulaşmasında, ideoloji olarak yerleşmesi, belli bir kitleselliğinin olabilmesi noktasında kadınlar üzerinde dengelerin kilitlendiği (toplumun yarısını oluşturdıklarından) düşünülmektedir.

SONUÇ

Çalışma boyunca tarihsel süreç içerisinde etkili olan kimlik politikaları ile birlikte şekillenen Avrasya coğrafyasında, Türk Avrasyacılığının oluşumuna giden süreç belirtilirken, aynı zamanda Türk Avrasyacılığının gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülen kadın konusu ele alınarak, feminizmin Türk Avrasyacılığını besleyebileceği bakış açılarını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Her ülke büyük ve güçlü bir devlet olmak zorunda değildir. Ancak böyle bir gaye taşıyorsa da o devletin, çağın gerekliliklerini zamanında fark edip, etkili bir şekilde bu gereklilikleri politikalarında kullanması gerekmektedir. Aynı zamanda kadınıyla erkeğiyle tüm halkın bu gaye içinde topyekün katılımı da önem arz etmektedir.

Avrasya özelinde yapılacak değerlendirme özelinde ise şunları paylaşmak yerinde olacaktır: Coğrafi keşifler ile birlikte sömürgecilik faaliyetleri Avrasya coğrafyasında da önemli bir ivme kazanmış, ardından 19. yüzyılda dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik anlayışı büyük imparatorlukların yerini daha küçük yapıda olan ulus-devletlere bırakmıştır.

Bununla birlikte sömürgeci ülkeler üstün-ırk kavramına dayalı kimlik politikaları üretmeye ağırlık vermeye başlamışlardır. Sömürgecilik, küçük ya da büyük devlet ayrımı yapmadan sadece kendi çıkarlarına odaklıdır. Sömürgeci ülkelerin hedeflerinde sadece yeraltı ve yerüstü kaynakları bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik konumları da önemlidir. Rusya'nın sömürgeleştirdiği toplumları komünistleştirmesi ya da İran'ın ise etkisi altına aldığı toplumları Şiileştirmesi ideolojik sömürge şekline bir örnektir.

19. yüzyılda gelişen ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan ulus-devletin inşası ve güçlü devletlerin sömürgecilik faaliyetleri bugün yerini uluslararası işbirliklerine bırakmıştır. Şüphesiz gelişen olaylardan ve sömürgecilik yarışından en çok etkilenen bölge Avrasya coğrafyası olmuştur.

Avrasya coğrafyasında şekillenmeye devam eden yeni düzende Türkiye'nin de söz sahibi ülkelerden biri olabilmesi için bu sahada kendisine yeni alternatiflerle

yer açması gerekmektedir. Türklerin tarihine bakıldığında da dünya hakimi olma arzuları her zaman görülmektedir. Bu bir potansiyel meselesidir. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için örnek vermek gerekirse, mesela bugün Yunanistan’da böyle bir durum görülmemektedir. Ege ve Akdeniz’e hükmedebilme hayali Yunanistan için yeterlidir. Zaten nüfusu, toprak büyüklüğü ve ırk genişliği itibari ile de daha fazlasını yapamaz. Ancak Türkiye için durum böyle değildir. Tarihten bu yana bakıldığında etki ettiği coğrafyalar çok geniştir. Bugün Avrasya’nın kalbi olarak nitelendirilen ‘Kalpgah’ bölgesine uzun yıllar etki etmiştir. Ve bugün hala Kalpgahın merkezinde Türkiye ve Türk devletleri yer almaktadır. Bu sebeple etnisite temelli kimlik politikaları ile oluşturulacak Türk Avrasyacılığı çalışmaları, Türkiye’nin güçlü geleceğine alternatif sunmak açısından çok önemlidir.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla beraber Türk Dünyası ile yakın ilişkiler kurma şansı yakalayan Türkiye için, Türk Avrasyacılığı bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrasya coğrafyasının merkezi konumunda Türkiye ve Türk devletlerinin oluşu, bölgede etkin politikalar izleyebilme fırsatı açısından önemlidir. Pan-Türkist bir düşünce olan Turancılık yerine, daha uygulanabilir olan ve bölgesel işbirliğine dayanan Türk Avrasyacılığı, hem Türkiye ve Türk devletlerinin gelişmesinde, hem de Türk kültürünün yükselmesinde daha fazla ‘alıcı’ bulma potansiyeline sahiptir.

Türk Avrasyacılığında Kadının Yeri adlı bu çalışmada Türk Avrasyacılığı ile feminizmin birbirleri ile temas halinde olması nedensiz gelişen bir durum değildir. Türk Avrasyacılığı hakkında yapılan literatür taramasında karşımıza genel olarak enerji ve jeopolitik ağırlıklı çalışmalar çıkmıştır. Yapılan literatür taraması sonrasında Türk Avrasyacılığı ile feminizm arasında bir benzerlik saptanmıştır. Türk Avrasyacılığı da feminizm gibidir. Bölgede ciddi bir varlığı söz konusu fakat görmezden gelinmeye çalışılmaktadır.

Türk Avrasyacılığı denildiği zaman, Türk tarihine bakmak ve geçmişten gelen Türk kültürünün üzerine fayda sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak kaçınılmazdır. Bu bağlamda karşımıza çıkan sonuçlardan biri de geçmişten günümüze Türk toplumlarındaki kadınların konumundaki değişimdir. Eski Türk

toplumlarında kadınların özel alan kadar kamusal alanda da etkin oldukları görülürken, farklı toplumlarla olan etkileşim neticesinde, zaman içerisinde yavaş yavaş kamusal alandan uzaklaştırıldığı fark edilmiştir. Oysa tarihi kaynaklarda Türk kadını incelendiğinde tezin ikinci bölümünde yer verilen, Tomris Hatun, Boarık Hatun, Altuncan Hatun gibi başarılı kadın yöneticiler karşımıza çıkmaktadır.

Türklerin anayurdu olan Orta Asya, coğrafi anlamda steplere özgü toplum yapısını içinde taşıyan bir bölgedir. Step/bozkır kültüründe, konar-göçerlik var olageldiğinden, daha eşitlikçi toplumsal bir yapının etkileri görülmektedir. Coğrafi anlamda steplere özgü toplumlarda, kadın-erkek rolleri daha eşitlikçi ve dayanışmacı toplumun izleriyle devam ettiğinden, Türk Avrasyacılığının etkisi altında kaldığı bazı değerler, aslında geniş ve dağlık bir step bölgesi olan Orta Asya coğrafyası için dilsel ve etnik yakınlığın ötesinde, kadın-erkek ilişkilerini düzenleyen kültürel değerler anlamında da eksik kalmaktadır.

Örneğin Türk Avrasyacılığında referans alınan bir kadın ideoloğa 2017 yılından itibaren yapılan okumalarda rastlanamamıştır. Yapılan literatür çalışmasında sadece yer yer akademik çalışmalar yapmış ancak kitleselliği bulamamış olan bazı kadın akademisyenlere ait çalışmalar görülmektedir²⁸. Yürütmekte olduğumuz tez çalışmasında bile, önem arz eden konulardan biri olan Türkçülük konusuna bakıldığında, akla gelecek isimler yine erkeklerden oluşmaktadır. Örneğin Türkçülük konusunda akla gelebilecek kadınlardan biri olan Şefika Gaspıralı²⁹, çalışmalarından ziyade İsmail Gaspıralı³⁰'nın kızı sıfatıyla öne çıkabilmektedir.

Bu bağlamda hangi bakış açısıyla Türk Avrasyacılığı savunuluyor olursa olsun, savunulan Türk Avrasyacılığının karşılık bulduğu feminist ideolojinin akımıyla temas kurması, hareketin kitleselleşmesi açısından faydalı olacaktır.

²⁸ Prof. Dr. Betül Karagöz Yerdelen'in Avrasya çalışmaları bu konuya önemli bir örnek teşkil etmektedir.

²⁹ 1900'lü yılların başında Rusya'da başlayan Türk Kadın Hareketi'nin öncüsü olan Şefika Gaspıralı, ilk Türk kadın dergisi olan Alem-i Nisvan'ın baş editörü olmuştur. Türkçülük fikrinin önemli isimlerinden İsmail Gaspıralı'nın kızı olan Şefika Gaspıralı babasını örnek alarak kadın ve Türkçülük konularında çalışmalar yapmış, Kırım Türk Cumhuriyeti'nde Kurultay Başkanlık Divanı Üyeliği ve iki dönem milletvekilliği görevini üstlenmiştir.

³⁰ Milliyetçilik etkisinin iyiden iyiye kendisini göstermeye başladığı 19. yüzyıl sonlarında Türk aydınlanma hareketinin en önemli isimlerinden biri de İsmail Gaspıralıdır. Kırımlı olan İsmail Gaspıralı'nın düşünceleri sadece o bölgeyle değil tüm Türklüğü içine alan bir yapıda olmuştur. Gaspıralı, yazılarını Türkçe ile yazmaya özen göstererek düşüncelerini Türk dünyasına anlatmaya çalışmıştır. İsmail Gaspıralı, Türklerin dillerini kaybetmeden batılılaşması gerekliliği üzerinde önemle durmuştur.

KAYNAKÇA

Kitap

- Aça, M. (2002). Avrasyacı Yaklaşımın Türkiye Çeşitlenmeleri ve Türk Dünyasının Geleceği. E. Gürsoy, & E. Şahin içinde, *Bağımsızlıklarının Omuncu Yılında Türk Cumhuriyetleri* (s. 158-172). Harlem: Sota Yayınları.
- Akçura, Y. (2007). *Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Akgül, F. (2009). *Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Badran, M. (2009). *Feminism in Islam: Secular and Religious Convergences*. Oxford: Oneworld Publications.
- Barth, F. (1969). *Pathan Identity and its Maintenance »*, in F. Barth (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Culture Difference*. Bergen-Oslo/Londres: George Allen & Unwin.
- Çalen, M. K. (2017). *Osmanlılık ve İslamcılık Karşısında Türkçülük*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Çeçen, A. (2015). *Türkiye ve Avrasyacılık*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Çomak, İ. (2006). Rusya'da Bir Milli İdeoloji Arayışı: Avrasyacılık. İ. Çomak içinde, *Rusya Stratejik Araştırmaları I* (s. 151-161). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Dilli, Ş. (2018). Avrupalı Müslüman Feministler. *Uluslararası Kadın Kongresi: Sosyo-Hukuki Perspektifte Kadının Yeri* (s. 367-372). Samsun: Legal Yayıncılık.
- Dilli, Ş. (2018). Feminizm. Y. M. Işıkcı, & E. Alacadağlı içinde, *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi* (s. 317-322). Ankara: Astana Yayıncılık.
- Donovan, J. (2007). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Erdem, F. D. (2016). *Dünya'da ve Türkiye'de Avrasya ve Avrasyacılık*. Ankara: Barış Kitap.
- Erol, M. S. (2006). Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları. İ. Çomak içinde, *Rusya Stratejik Araştırmaları* (s. 119-149). İstanbul: Tasam Yayınları.
- Gökovalı, Ş. (2016). *Halikarnas Balıkçısı: Merhaba Anadolu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İlhan, S. (2005). *Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- İşyar, Ö. G. (2013). *Avrasya ve Avrasyacılık*. Bursa: Dora Yayınları.
- Kadioğlu, S. (2001). *Bitmeyen Savaşım*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kafesoğlu, İ. (2007). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Karabulut, B. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: I Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Mir-Hosseini, Z. (2010). Tradicion jurídica Islamica y Feminismo: Un Nuevo Dialogo. *IV Congreso Internacional de Feminismo Islamico*. Madrid.
- Sami, Ş. (2013). *Orhun Abideleri*. (G. Aytaş, Dü.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sandıklı, A. (2011). *Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Schuman, F. (1969). *International Politics-Anarchy and Order in The World Society*. New York: McGraw-Hill.
- Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şişman, N. (2003). *Emanetten Mülke: Kadın Bedeninin Yeniden İnşası*. İstanbul: İz Yayınları.
- Tickner, J. A. (2001). *Gendering World Politics: Issuee and Approaches in the Post Cold War Era*. New York: Columbia University Press.

Türkdoğan, O. (1998). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Makale

Akçura, Y. (1904). Üç Tarz-ı Siyaset. *Türk (Kahire) Gazetesi*, 24-34.

Akman, Ş. T. (2011). Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 80-109.

Brenner, J. (1987). Feminist Political Discourses: Radical Versus Liberal Approaches to the Feminization of Poverty and Comparable Worth. *Gender and Society*, 1(4).

Dilli, Ş., ve Garcia, L. N. (2019). Avrupa'da Göç, Yoksulluk, Dışlanma ve İslami Feminizm. *Turkish Studies*, 14(3), 1371-1390.

Duran, H. (2018). Türk Kadınına Tarihi Açıdan Bakmak. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergileri*, 411-431.

Erol, M. (2005, Nisan). Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık. *Stratejik Analiz*(60), 72-81.

İmançer, D. (2002). Feminizm ve Yeni Yönelimler. *Doğu Batı Düşünce Dergisi Sayı: 19 Yeni Düşünce Hareketleri*, 151-171.

Kaleci, M. M. (2005, Kasım-Aralık). Türkiye'de Ülkücü Hareket ve Avrasyacılık. *Akademik Araştırmalar Dergisi Avrupa/Avrasya Özel Sayısı*(23), 235-255.

Kılıçbeyli, E. H. (2003). 21. Yüzyılda Avrasya ve Avrasyacılık: Rusya, Çin, İran ve Türkiye'nin Jeopolitik Yaklaşımları. *Jeopolitik Dergisi*(6), 90.

Korkmaz, V. (2005, Kasım 2004- Ocak 2005). Tarihsel Gelişim İçerisinde Avrasyacı Hareket ve Öğreti, Klasik ve Yeni Avrasyacılık. *Akademik Araştırmalar Dergisi Avrupa/Avrasya Özel Sayısı*(23), 109-142.

Kuşçu, A. D. (2016). Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 173-191.

- Sancak, K., ve Yılmaz, N. (2018). Vision Change and Foreign Supports in Turkey's Foreign Policy. *The Journal of International Scientific Researches*, 3(2), 123-131.
- Şahin, H. (2017). Bir İngiliz-Türk Savaşında Hintli Askerler: Kût'ül-Amâre'de Sosyal Bir Dram. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(13), 1-23.
- True, J. (1996). Feminism. S. Burchill, & A. Unklater içinde, *Theories of International Relations* (s. 213-232). New York: St. Martin's Press.
- Üşümezsoy, Ş. (2007, Nisan-Mayıs-Haziran). Küresel İmparatorluk Karşısında Enerji İmparatorluğu. *21. Yüzyıl*, 136-158.
- Yeniçeri, Ö. (2004). Çatışan ve Örtüşen Stratejiler Odağında Avrasyacılık ve Türkiye. *AsyaAvrupa*, 3-21.
- Yılmaz, E. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus İlişkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 27-42.

Çeviri Kitap

- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. (Y. Türedi, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Çaha, Ö. (1996). *"Sivil Kadın" Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. (E. Özensel, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Dugin, A. (2017). *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya*. (E. Ergen, Çev.) İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Herodot. (2017). *Tarih*. (E. Çelik, Dü., & B. Uzunoğlu, Çev.) Ankara: Panama Yayıncılık.
- Heywood, A. (2016). *Siyasi İdeolojiler*. (L. Köker, Çev.) Ankara: BB101 Yayınları.
- Mackinnon, C. A. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. (T. Yöney, & S. Yücesoy, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

- Philips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. (A. Türker, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Ramazanoğlu, C. (1998). *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*. (M. Bayatlı, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Roux, J.-P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (A. Kazancıgil, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ